

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди**

Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра української мови
Кафедра українознавства і лінгводидактики
Кафедра української і світової літератури

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**МАТЕРІАЛИ
VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТСТВА Й НАУКОВОЇ МОЛОДІ**

27 квітня 2017 року

м. Харків

ББК 81

Філологія XXI століття : Збірник наукових праць за матеріалами VII Всеукраїнської конференції студентства й наукової молоді. – Харків, 2017. – 70 с.

Статті подаються в авторській редакції.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2017

ЗМІСТ

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПОЧАТКОВІЙ, СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛІ	5
Яготінцева Н. Сучасні парадигми мовознавства	5
Малюк Т. Лексико-семантичне вираження образів-складових стихії «ВОГОНЬ» та «ПОВІТРЯ» в поетичному мовленні Майка Йогансена	8
Митко С. Лінгвокреативний потенціал прізвищ президентів Порошенка й Путіна	12
Чорній І. Українські прізвища з твірною основою-кольоративом: морфемна структура, частотні характеристики	15
Терейковська А. Контент та інформаційна складова дистанційного курсу «Історія лінгвістичних учень»	19
Парфенова А. Ігрові технології навчання як один з інноваційних методів освіти	23
Положишник К. Сучасні інноваційні технології при вивченні гуманітарних дисциплін у вищих медичних навчальних закладах.....	26
Грінько Н. Використання скрайбінгу на заняттях із української літератури	29
Ткаченко А. Етикет ділового листування	31
Чіхрай Т. Метафора як лінгвокогнітивний феномен: використання у футбольному дискурсі метафор з інших видів діяльності	36
Цой Д. Мовно-стилістична палітра гурту«Один в каное»	39
Дащук А. Інноваційні технології у вищій школі	42
Шевченко І. Лексичні засоби створення портретних описів у романі І. Багряного «Тигролови»	46

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА	51
Доломан Д. Новаторство поезії Віктора Неборака	51
Дорошенко О., Душнюк Д. Вплив міфології Ірландії, Шотландії та Уельсу на малу прозу Джона Рональда Руела Толкієна	54
Котович С. Мнемонічні мапи Києва та Львова у романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»	60
Ліжник О. Здобутки і втрати українського літературознавства ХХ століття	65

**СУЧАСНА ПАРАДИГМА ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ІННОВАЦІЙНІ
ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН У ПОЧАТКОВІЙ, СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛІ**

УДК 81-11

Яготінцева Надія Вадимівна

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н. Д. Демченко

СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ МОВОЗНАВСТВА

Стан будь-якої науки впродовж її історії визначається завданнями, які висуває перед нею суспільство, її власним рівнем і попередньою історією, а також станом інших наук, як суміжних так і несуміжних із нею. Розвиток науки відбувається за протилежними і водночас взаємозв'язаними напрямками: через внутрішню диференціацію або інтеграцію з іншими науками. Обидва процеси можуть відбуватися одночасно. Кожна епоха має властиві тенденції наукової думки у галузях пізнання. Їх можна назвати стилями мислення. Тенденції у стилі мислення називаються парадигмами [1: 7], як сукупність ідей і навіть філософських настанов.

У розвитку будь-якої науки, у тому числі й мовознавства, відбувається поетапна зміна наукових парадигм. Термін «парадигма наукового знання» був введений у науковий ужиток Т. Куном в його роботі «Структура наукових революцій» (1962, російський переклад – 1977). Кун визначає парадигму як «визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх рішень» [2: 11]. Традиційно в історії мовознавства виділяється три наукові парадигми – порівняльно-історична, системно-структурна і антропоцентрична.

Порівняльно-історичну парадигму називають першою науковою парадигмою в лінгвістиці. Вона пов'язана з пануванням порівняльно-історичного методу в дослідженні мови, активно використовувалася у ХІХ ст. Наука займалася переважно питаннями походження мов, реконструкцією прамови, встановленням співвідношення між спорідненими мовами і описом їх еволюції у часі і просторі, створювалися порівняльно-історичні граматики і словники.

Системно-структурна парадигма характеризується пильною увагою до об'єкта пізнання, речі. Визначальною з'явилася теза Ф. де Соссюра, яка декларує, що об'єктом лінгвістики повинна бути мова «в собі і для себе». Важливим стає пізнання структури мови, його організації. Дана парадигма існує і в даний час, в її рамках тривають фундаментальні дослідження, вносять значний вклад у розвиток лінгвістичної науки. І це закономірно, оскільки «в лінгвістиці (і взагалі в гуманітарних науках) парадигми не змінюють один одного, але накладаються і співіснують в один і той же час, ігноруючи один одного» [3: 52].

Антропоцентрична парадигма. Крім порівняльно-історичної та системно-структурної парадигми, виникає і парадигма антропоцентрична. Розвиток цієї парадигми

було зумовлено усвідомленням того, що «мова, будучи людським установленням, не може бути зрозумілою і поясненою без зв'язку з його творцем і користувачем» [4: 6].

Аналізуючи поняття парадигми О. Кубрякова характеризує саме поняття не лише у загальному вигляді, але подає конкретні складові – головні позиції, які утворюють її компоненти [5: 166]. На її думку, щоб відповідати уявленню про впорядковане об'єднання складових, поняття парадигми повинно включати три інтегральні ланки: настановчо-передумовну, предметно-пізнавальну та процедурну. Перша охоплює визнання зв'язку теоретичної лінгвістики з іншими науками, є уявленням про мету та завдання теоретичної лінгвістики для наукової спільноти, на підставі чого з'ясовують загальну орієнтацію парадигми. Друга є безпосередньою сферою лінгвістичного аналізу, з її одиницями чи правилами, функціями чи відношеннями залежності, особливими категоріями чи параметрами мовних систем. Третя ланка є сферою обираючих методик і процедур, техніки аналізу, з прийомами і способами збагнення даних, моделей, відношень до формалізації цих даних, форм їх запису.

Домінуюча роль настановчої частини парадигми значно співпадає з тим, на пізнання яких властивостей мови скерована ця парадигма, і з тим, які пояснення для цих властивостей вважаються найпереконливіші (генетичні, функціональні, когнітивні) [5:171].

Існує потреба у тому, щоб поняттю «парадигма» надати більше концептуального ніж історичного змісту. У цьому випадку виділені Степановим три парадигми, чи різновидності філософії мови, розподілені ним у часі як змінюючі одна одну [6: 4-5], можна тлумачити чисто епістемологічно – як «логічні рамки визначень». Парадигма ширше об'єкта через свою однобокність [6: 5]. Вона набуває визначення «семантична», «дейктична», «синтаксична» бо подібність між явищами встановлюється за однією (як правило, функціональною) ознакою. Її однобокність пояснюється частковими рисами, якими наділяють ім'я, предикат, егоцентричні слова. Звернена на вихідне поняття парадигма стає підпарадигмою. Тому в лінгвістичних дослідженнях акцент на нові аспекти мовних явищ, орієнтація на позалінгвальні та культурологічні чинники людського спілкування і існування, як і гуманізація науки взагалі призвели до існування одночасно декількох підпарадигм лінгвістичного порубіжжя XX–XXI ст., які не заперечують одна одну: антропоцентричної, прагматичної, когнітивної, дискурсної, фреймової текстоцентричної та ін.

За зовнішнім багатоманіттям уявлень про мову сучасній лінгвістиці все ж властиво наслідування системі загальних настанов. Таких принципових настанов є чотири: експансіонізм, антропоцентризм, функціоналізм, експланаторність.

Експансіонізм є періодом у становленні наукової дисципліни (коли ракурси дослідження якогось об'єкта вважаються або цілком незрозумілими, або через складність об'єкта, постійно мінливими і експансивними) тепер стосується не лише лінгвістики тексту, як первинно, а й багатьох лінгвістичних субдисциплін.

Антропоцентризм, розглядаючи мовні явища в діаді «мова і культура», як особливий принцип дослідження полягає в тому, що наукові об'єкти вивчаються передовсім за їх роллю для людини, за їх призначенням в її життєдіяльності, за їх функціями для розвитку людської особистості і її вдосконалення [5: 213].

Функціоналізму як рисі сучасної лінгвістики властиві два різновиди: комунікативний і формальний. У першому випадку за ним стоїть вивчення мови в дії, під кутом зору своєї ролі в людській комунікації, а в другому – функції мовних форм визначаються обсягом їх уживання, роблячи акцент на одну чи декілька функцій мови.

Експланаторність як риса в сучасній лінгвістиці шукає пояснення у внутрішній організації мови, в її окремих модулях, в архітектоніці текстів, і реальному здійсненні дискурса, породженні та розумінні мовлення.

Отже, розглянувши систему настанов, передумови аналізу, загальні завдання, вимоги до лінгвістичного дослідження, О. Кубрякова окреслила статус лінгвістики порубіжжя як поліпарадигмальний [5: 228].

У цілому історію напрямів і теорій у ХХ ст. не слід сприймати як зміну неоправданих себе концепцій, із яких кожна наступна відкидає попередню. Звичайно, деякі погляди не підтверджуються практикою. Але в основному наука за законами діалектики розвивається по спіралі. Знання, які одержані в минулому, не щезають безслідно, вони відходять на другий план і на новому витку спіралі можуть відродитися у новій якості. Для лінгвістики ХХ ст. це своєрідна система ступеневості її еволюції – від слова та його значення до комунікативної діяльності мовної особистості. Тобто «прогрес науки про мову полягає в тому, що вона, почавши з дослідження слова й поступово поглиблюючи та розширюючи свій предмет, дійшла до таких складних об'єктів як речення і текст» [7: 23].

Насамкінець зауважимо, що історія мовознавства – не накопичення імен, дат, шкіл та концепцій. Зміна наукових парадигм в лінгвістиці закономірна. Кожен синхронний стан лінгвістики визначається внутрішньою системністю, пов'язаною з розподіленням історично складеної пріоритетності між традиціями і напрямками.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Степанов Ю. С.** Изменчивый «образ языка» в науке ХХ века // Язык и наука конца 20 века. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1995.
2. **Кун Т.** Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1977.
3. **Серіо П.** В пошуках четвертої парадигми // Філософія мови: у межах і поза межами. – Харків: Око, 1993.
4. **Кравченко А. В.** Мова і сприйняття: Когнітивні аспекти мовної категоризації. – Іркутськ: ІГУ, 1996.
5. **Кубрякова Е. С.** Революция лингвистических идей во второй половине ХХ века (опыт парадигмального анализа) // Язык и наука конца 20 века. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1995.
6. **Степанов Ю. С.** В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. – М., 1985.
7. **Полюжин М. М.** Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. – Ужгород, 1999.

УДК 811.161.2'42

Малюк Тетяна Сергіївна

Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. М. Літвінова

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗІВ-СКЛАДОВИХ СТИХІЙ «ВОГОНЬ» ТА «ПОВІТРЯ» В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙКА ЙОГАНСЕНА

Образи-складові стихій вогню та повітря є значущими у світовій культурі і через неповторне семантичне навантаження та символічне значення часто використовуються у текстах різних народів і різних періодів. На наш погляд, є цікавими інтерпретації цих стихій у поетичному мовленні Майка Йогансена – представника періоду «Розстріляного Відродження». Завданням нашої роботи є аналіз реалізацій образів-складових стихій «вогонь» та «повітря» в художній мові цього автора. Вибір образів обумовлений єдністю стихій у природі, адже без повітря немає вогню. У роботі образи розглядаємо паралельно за рівнями реалізації. Актуальність дослідження зумовлена тим, що через аналіз лексико-семантичного вираження образів стихій, переосмислення значень лексем, які їх репрезентують, а також дослідження семантичних трансформацій образів-складових можна зрозуміти світобачення поета, те, чим він жив і про що думав. У роботі послуговувалися описовим, статистичним методами, компонентного та контекстного аналізу.

Образи стихії «вогонь» представлені лексемами *вогонь, багаття, лава, зола, вогненний*. Стихія повітря найчастіше репрезентована лексемою *вітер*, яка у творчому доробку М. Йогансена має порівняно вузький діапазон значень. Попри це, в аналізованому поетичному мовленні повітряний та вогневий образи викликають інтерес через семантичну місткість та неповторність.

Обидві стихії мають реалізацію значення «природне явище», зокрема така семантика образу вітру в рядках: «...І знову хмарам *вітер* сниться» [2: 48]; «Знову слід <...> – Сірий десь в снігу лежить. Вуса об *вітер* витер, сивий сніг обтрушує з ніг» [2: 99]. У наведених контекстах *вітер* виступає частиною поетичного обрамлення та елементом творення художнього світу.

У поезії «Світанок» автор використовує образ вогню, змальовуючи прихід ранку: «Червоне бадилля на сході кричить, Угору лізе *вогневий* буряк» [2: 49]; «Нестеменним налялись вином І танцюють в узліссях клени, Без кінця і без краю шляхом, Над землею серце *вогненне*» [2: 76]. У першому контексті маємо накопичення лексем-виразників червоного кольору: *червоний, буряк, вогненний*. Вони увиразнюють семантику вогню, що виявляється через прикметники *вогневий* і *вогненний*, які є епітетами до образу сонця, що його в тексті позначають відповідно лексеми *буряк* і *серце*. У першому випадку через образ вогню зображується вечірня пора, в другому – стан природи та зміни в громадському житті, оскільки в поезії йдеться про поширення радянської влади. Варто зазначити, що прикметники є спільнокореневими, але стилістично різними, що вимагає контекст твору. Так, прикметник

вогненний має підвищене звучання і в поєднанні з іменником *серце* реалізується в духовній площині. Лексема *вогневий* має побутову, знижену тональність. Поєднуючись з іменниками *буряк, бадилля*; дієсловами *лізе, кричить*, які також реалізуються на побутовому рівні, що потрібно для стилістичного увиразнення приходу сонця.

Здавна вогонь символізує джерело життя, Божу силу, тому в давніх віруваннях часто виступав об'єктом культу. Образ повітря також має велике семантичне навантаження: люди вірили, що в повітрі живуть духи, які можуть зробити як користь, так і нашкодити. Отже, ці стихії сприймалися як сили, невідчуждні людині, які здатні багато що змінити. Цікаво, що саме вони виступають символами перетворень громадського життя в аналізованому мовленні.

Серед образів із соціальною семантикою маємо вияв, представлений у поезії «З лісів ліса»: «*Вечірнє сонце як вогненне горно Горить і шлаком засіває шлунок З захмарених форм, струмить у яму чорну. Чавун просвічує крізь хмари. Це вогонь. Товаришів вогонь – всесвітове багаття. Його в прозорі пальців трудових долонь Щовечора з усього світу бачать наші браття*» [2: 94]. Вогонь у цій поезії виступає як руйнівна стихія, але та, яка обов'язково принесе зміни на краще – переродження та відновлення країни, хоча й через смерть багатьох її громадян. В метафорі *товаришів вогонь* подано ідею єднання усіх членів соціуму заради великої мети. Метафора *всесвітове багаття* додає глобальності та всеохопності образу за рахунок семантики епітета.

Але водночас у цій поезії відчувається смуток та жаль до тих дерев, життя людей, що полягли в ім'я «великої будови»: «*...як пахне тепле дерево, Горять під казаном тріски Товариш в руки дерево бере І розглядає як воно росло, Як буде плісти і гойдатись плотом, Смола, що засльозилася як скло, Вкидає знов у жар під казаном*» [2: 94–95]. На таке звучання вказує лексема *жар*, яка виступає контекстуальним синонімом до ряду *багаття, вогонь*. Семантика смутку передана конструкцією *горять тріски* та супровідними лексемами *засльозилася, скло*, які додають відповідні відтінки значень «плач», «сльози прозорі, як скло». Метафоричне порівняння *засльозилася як скло* створює враження, ніби дерево плаче, що забезпечує загальну сумну конотацію твору. Отже, у розглянутій поезії образ вогню виступає як життєва сила людини, яка змінює свій світ, свою країну, яка жертвує собою та природою заради «великої будови».

Поєднання аналізованих образів маємо в поезії «Понад північчю сивий вітер...», їх синтез виявляється в образі революції. У цій поезії образ вітру є стрижневим, що підкреслено повтором лексеми *вітер* на початку кожної строфи. Допоміжними до нього виступають такі: *весна, світовий огонь, хмари*. У сукупності ці образи яскраво виражають революційні зміни, на які так щиро сподівається автор: «*Понад північчю сивий вітер (чи це не значить весна?) <...> товариші, стійте! Город устав з коня, І гладить гриву, і дивиться: ждіте, Ждіть світового огня*» [2: 43–44]. Тут вогняний образ виступає в синтезі з іншими образами природи та втілює початок нового кращого життя внаслідок політичних змін – революції. Як і в попередньому випадку, до лексеми *огонь* є метафоричний епітет *світовий*, який теж вказує на масштаб соціальних змін.

Образ вітру увиразнюють епітети *сивий* та *старий*, вони зумовлюють появу ряду позитивних сем (зокрема мудрості), від чого політичні зміни, про які говорить автор,

сприймаються як бажані. Слід зазначити, що вітер у поезії – зі *дна*, тобто, він є забутим і хоче відновлення, про що свідчить метафора *так тоскно і радісно кличе*. Порівняння *мов у бурю птиця ніжною груддю* підкреслює несміливий характер голосу, який подає вітер (*ніжною груддю*), та середовища, у яке голосить вітер (буря).

Образ вітру є наскрізним та самостійним у поезії «Рибалки», він представлений такими лексемами: *левант, тремонтана, вітер, бурхайло, борвій, вітерець*; разом із образом моря він уособлює ворожу силу, яка не дає можливості радянському народові – рибалкам – реалізувати свої ідеї. Автор створює бурхливу картину шторму, який заважає риболовній праці: «*Орцїй. Набирає вітру клівер <...> Та борозни глибше заорює вітер, Жене в буржуазні краї тремонтана, Хитає шаланди, напружує сіті, збиває з зеленої грані лиману <...> Налетів бурхайло, і пінна бруя Шумує під прову*» [2: 90–91]. Поезія цікава великою кількістю синонімів до лексеми *вітер*, що є спеціальною лексикою риболовної справи.

Подекуди вогневі образи представлені нетиповими для цієї тематичної групи лексемами. Так у поезії «Залетіли з Німеччини буки...» маємо: «*Й на землі Лібкнехта й Маркса Вкорінімо рудеє знам'я, Й боягузів з самого Марса Примусимо йти за нами...*» [2: 54]. Зважаючи на комплекс значень, закріплених за лексемою *вогонь* в аналізованому поетичному мовленні, можна сказати, що накопичення лексем із семантикою червоного кольору (*рудеє знам'я, Марс*) створює ефект присутності вогню, який, у свою чергу, символізує приход молодого сили, що викликає політичні зміни. Лексеми *знам'я* та *Марс* мають асоціативні характеристики, які пов'язані з червоним кольором, адже об'єкти на їх позначення зазвичай червоні. Епітет *рудеє* посилює їх забарвлення. До того ж, *Марс* традиційно символізує войовничість. Предикати *вкорінімо, примусимо*, які стоять поряд, підкреслюють категоричність, войовничий аспект політичних змін, які вітаються автором.

У поетичному мовленні Майка Йогансена наявні образи-стихії, реалізовані на філософському рівні. Серед них образ вітру в цитаті: «*А нас тих, що знали зарані пісню, Заспівають у трави, квіти й коріння, Вітерець хвильовий пролетить і свисне, Тичину блакитний елан оповине. Закиває лісними очима сосюра, І знайдеться десь перекручений корінь, Такий незграбний, такий чудернацький і бурий, Що для нього назвиц не стане тих, Ще раз полізуть в історію І наречуть йому химерне наймення: – Йогансен*» [2: 67–68]. Автор використовує оригінальні неповторні метафори *вітерець хвильовий пролетить і свисне; тичину блакитний елан оповине; закиває лісними очима сосюра; знайдеться перекручений корінь Йогансен* для увіковічення культурно-літературних постатей, згадуваних у поезії: *нас заспівають у трави, квіти і коріння*. Засобом, який втілює цю художню думку, стало поєднання в одне ціле образів природи (серед яких вітер) та історичних постатей (серед яких Хвильовий), відтак «світ реальних людей ніби розчиняється в природі, і саме в такій формі отримує вічне життя» [3]. Таким чином М. Йогансен утворює світ, в якому природа (*трави, квіти, коріння, ліс, вітер*) постає тим вічним, що існує поряд із людиною в нерозривному зв'язку з нею.

В українській етнокulturі вітер вбачався як демонічна сила, ворожа людині, яка створює перешкоди на шляху до щастя [1]. У творчості М. Йогансена не знаходимо такого вияву лексеми, більше того, вітряний образ автор використовує з діаметрально протилежним значенням. Так у поезії «Гей довго жити ще мені на світі...» маємо таку реалізацію образу:

«Я, ваш широкий радісний отець, Взяв на тугі, на супокійні плечі І доведу до краю, й братик вітерець Ітиме з нами і зустріне вечір» [2: 82]. Аналізований образ вітру втілює старого друга, брата, який супроводжує ліричного героя в його останню путь. На це вказує вживання зменшено-пестливих суфіксів у словах *братик*, *вітерець*. Так, можна зробити висновок, що в мовній картині світу автора вітер постає силою, яка іде поряд із людиною все її життя і є достойною провести з другом його останні дні.

Частіше, ніж в інших, цей образ виступає у розділі «Любов» з книги «Ясен». Тут автор використовує його для змалювання своїх почуттів до коханої. Наприклад, у поезії «В березні міліціонер свистав...» [2: 83] маємо схожу до попередньої інтерпретацію образу: «За водою вечір плив до неї І за неї хвилювався вітер». Тут вітер є наче співучасником зображених у поезії переживань автора. На це вказує яскрава персоніфікована метафора *вітер хвилювався*, яка, виходячи зі значення лексеми *хвилюватися*, може вказувати на неспокійну природу вітру в час неспокою самого ліричного героя. Аналізуючи поезію, неможливо не помітити, що майже всі предикати в ній мають значення помірної плавної дії або ж семантику статики: *плавав межі рейок вечір, хмара стала, любов лине, я стояв в калюжі, коливались тротуари, хмари згасали*. Тож можна говорити, що картина, яку малює автор, не є різко динамічною, вітряною, вона «пливе» перед очима, як пливе світ в очах ліричного героя, який є закоханим (це підкреслює метафора *вечір плив*, що повторюється в поезії декілька разів). Відтак «хвилювання» вітру визначаємо як його стурбованість, яка виражається через спокій: вітер завмер у переживанні за свого друга-поета.

Реалізацію вогневого образу на інтимному рівні спостерігаємо зовсім рідко, зокрема в поезії «Ах життя моє дороге...»: «До **вогню** цілуй. До зубів, До холодного цілуй поту. Так ніхто тебе не любив, Не пив слину з крепкого рота» [2: 88]. Вогневий образ постає як вища міра вияву почуттів ліричного героя, він готовий на все, бо любить своє життя, кожен його мить: «*Души мене. Кров'ю моєю пияч – Так ніхто тебе не любив*» [2: 88]. Це підтверджують метафори *души мене* та *кров'ю моєю пияч*, адже вони мають граничну семантику між життям і смертю. Важливо зазначити, що в аналізованій поезії вияв почуттів ліричного героя – любові до життя – набуває значення любові до коханої, а відтак інтимізації. Це зумовлюється лексемами *цілуй*, *любив*, конструкцією *не пив слину з крепкого рота*, які відносять до інтимного семантичного рівня. Але водночас спостерігаємо накопичення просторічної заниженої лексики: *пияч*, *слина*, *крепкий рот*. Вказуючи на неконтрольованість викладу думки, а відтак і свідомості, такий прийом увиразнює почуття ліричного героя.

Отже, можна сказати, що М. Йогансен витворив цілісні різнотипні образи вітру та вогню, які реалізуються на філософському (через образ вітру автор творить оригінальний вічний світ добра), інтимному (показ почуттів до коханої, до життя), соціальному (політичні зміни, які зазвичай сприяють покращенню життя, рідше – руйнівна стихія, що забирає життя людей) рівнях. Прикметним є те, що образ вітру в концептуальній картині світу М. Йогансена постає стихією, яка дуже тісно пов'язана з людиною, зокрема автор відчуває себе його частиною, відтак через образ вітру передає інтимні переживання. Також помітно, що для автора стихія вогню асоціюється більше з соціальними перетвореннями, аніж із душевними пориваннями, що яскраво підкреслює оригінальність його художнього сприйняття дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Жайворонок В.** Знаки української етнокультури : Словник-довідник [Електронний ресурс] / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. – Режим доступу : <http://ukrlit.org>.
2. **Йогансен М.** Вибрані твори / М. Йогансен. – К. : Смолоскип, 2009. – 768 с.
3. **Літвінова І.** Концепт ПРИРОДА як репрезентант політичних переконань Майка Йогансена (на матеріалі поетичних текстів) / І. Літвінова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – 2015. – № 1152, вип. 72. – С. 86–90.
4. **Розстріляне Відродження: Антологія 1917–1933: Поезія – проза – драма – есей /** упоряд., передм., післям. Ю. Лавріненка ; післям. Є. Сверстюка. – К. : Смолоскип, 2008. – 976 с.

УДК 84'61

Митко Софія Богданівна
Львів, Національний університет «Львівська політехніка»
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.С. Таран

ЛІНГВОКРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРІЗВИЩ ПРЕЗИДЕНТІВ ПОРОШЕНКА Й ПУТІНА

Одним із виявів лінгвокреативності є відонімні деривати. Це, за визначенням Т. Стасюк, такі «слова, що мають своєрідну семантичну природу, зумовлену значенням словотвірних пропріальних основ, та специфічне функціональне призначення» [5: 1]. В україністиці відонімні деривати досліджено в окремих статтях у таких аспектах: функціонування нових відонімних утворень у мові сучасної публіцистики (М. Навальна) [3], структурно-семантичні та функціонально-стилістичні аспекти відонімних дериватів (Т. Стасюк) [5], формування відонімних неологізмів за участі традиційних і нових словотворчих елементів (Д. Снікеєв) [1], а також дослідження прізвищ політиків як джерела неологізмів, що функціонують у засобах масової інформації (А. Мишка) [2]. Лінгвокреативність є маркером реакції на суспільно-політичні події. І прізвища президентів, як і політиків загалом, становлять особливий інтерес у вивченні відонімних дериватів.

У цьому дослідженні виходимо із сформульованої Т. Стасюк тези про відонімні деривати як «специфічну категорію лексико-дериваційних одиниць, виникнення яких зумовлене контекстом або мовленнєвою ситуацією». Дослідниця слушно зауважує, що «вони належать до системних мовних і позасистемних мовленнєвих явищ, які ілюструють форми й шляхи розвитку сучасної української мови й оновлюють її словотвірно-образні можливості» [5:1].

Матеріалом цього дослідження послуговували електронні ЗМІ, а також коментарі інтернет-користувачів. Предметом наукової уваги стали відонімні деривати, утворені від прізвищ президентів Порошенко, Путін. Кілька відонімних дериватів від прізвища Путін та від прізвищ інших політиків Росії й України зафіксував у «Словнику лексико-словотвірних

інновацій» А. Нелюба: антипутінець, навколопутінський, перепутін, путінець [4].

Мета нашого дослідження — визначити лінгвокреативний потенціал прізвищ чинних президентів України й Росії.

На першому етапі дослідження було здійснено кількісний аналіз вибірки. Так, було отримано 15 дериватів від прізвища Порошенко та 36 дериватів від прізвища Путін. Загалом було знайдено 705 слововживань. Найчастотнішим дериватом від прізвища Порошенко є порошенківський (48%), від прізвища Путін — путінський (11%). Найчастіше відонімні деривати трапляються у статтях та блогах (73%).

На другому етапі проаналізовані словотвірні засоби.

Деривати від прізвища Порошенко утворені від основи слова порошенк- та кореня -порош-.

Від основи слова було утворено 12 дериватів, з них 9 суфіксальним способом — за допомогою суфіксів -іст, -івець, -івськ, -ств, -ізм, -філ, -фоб, -івщин: порошенкіст, порошенківець, порошенківський, Порошенківськ, порошенківство, порошенкізм, порошенкофіл, порошенкофоб, порошенківщина; 1 префіксальним способом — за допомогою префіксоїда анти-: антипорошенко; 2 суфіксально-префіксальним способом, за моделлю анти-/про- + основа + -івськ: антипорошенківський, пропорошенківський.

Від кореня за допомогою суфікса -ист, було утворено дериват порошист.

Основоскладанням утворено такі слова, як: Порошенккіо (Порошенк [о] + [Пінок]кіо) та порошенколиз (Порошенко + лиз[ати]).

Деривати від прізвища Путін утворені від основи слова, з них 23 суфіксальним способом — за допомогою суфіксів: -ськ (путінський), -іст (путініст), -ець (путінець), -ізм (путінізм), -ізац (путінізація), -щин (путінщин), -лог (путінолог, путінологія), -філ (путінофіл), -граф (путінографія), -ут (путінутий), -ман (путіноман, путіноманія), -фоб (путінофоб, путінофобія), -іад (путініада), -к (путінка), -крат (путінократія), -іст + -ськ (путіністський), -із + -уват (путінізувати), -філ + -ств (путінофільство), -філ + -ськ (путінофільський), -фоб + -ств (путінофобство); 5 префіксально-суфіксальним способом: анти- + основа + -ськ (антипутінський), анти- + основа + -ець (антипутінець), анти- + основа + -іст (антипутініст), про- + основа + -ськ (пропутінський), за- + основа + -ець (запутінець).

За допомогою способу основоскладання та словоскладання було утворено 8 дериватів: путінофон (Путін + [ай]фон), путінопоклоніння (Путін + поклоніння), путінг (Путін + [мітин]г), путіноід (Путін + [гуман]оід), путіносос (Путін + сос[ати]), Путінстан (Путін + [-стан]), путіношиз, путінферштеєрфкрштеєр.

Спільними для відонімних дериватів прізвищ обох президентів є такі афікси: -іст, -ськ, -ець, -ізм, -щин, -фоб, -філ, про-, анти-.

Третій етап передбачав визначення емоційно-оцінного потенціалу відонімних дериватів. Усі слова було проаналізовано з погляду оцінки — позитивна/негативна/нейтральна. Від прізвища Порошенко було виявлено 8 дериватів з негативною оцінкою і 8 з нейтральною оцінкою. Від прізвища Путін виявлено 24 деривати з негативною оцінкою і 12 з нейтральною оцінкою. Дериватів з позитивною оцінкою не виявлено.

Четвертий етап — семантичний аналіз. На цьому етапі дослідження усі слова було проаналізовано з погляду семантики, що дало можливість виділити такі семантичні групи:

— від прізвища Порошенко:

1. Прихильник президента (переважно з негативною емоційно-оцінною конотацією): порошенкіст, порошист, порошенківець, порошенкофіл, порошенколиз, пропорошенківський (40 %).
2. Негативне ставлення до президента та його політики: порошенкофоб, антипоорошенко, антипорошенківський (20%).
3. Назва політичного курсу президента: порошенківство, порошенкізм, порошенківщина (20 %).
4. Саркастичне іменування президента: Порошенккіо (6,7 %).
5. Стосунок до діяльності президента: порошенківський (6,7 %).
6. Назва міста: Порошенківськ (6,7 %).

— від прізвища Путін:

1. Прихильник президента (переважно з негативною емоційно-оцінною конотацією): путініст, путівець, пропутінський, путіносос, путінофіл, запутінець, путіношиз, путінофільство, путінофільський, путінутий, путіноман, путінопоклоніння, путіноїд (36,1 %).
2. Негативне ставлення до президента та його політики: антипутініст, антипутіністський, антипутінець, путінофоб, путінофобство, путінофобія (16,6 %).
3. Назва політичного курсу президента: путінізм, путінізація, путінографія, путінщина, путінізувати, путінократія, путініада (19,4 %).
4. Стосунок до діяльності президента: путінський, путіністський (5,5 %).
5. Саркастичне іменування Росії: Путінстан (2,7 %).
6. Назва науки про Путіна: путінологія, путінолог (2,7 %).
7. Назва мітингу: путінг (2,7 %).
8. Назва телефону: путінофон (2,7 %).
9. Окремо виділяємо такий цікавий лінгвістичний феномен, коли відонімний дериват стає онімом: Путінка (2,7 %) — російський горілчаний бренд.

Отже, найчастотнішим дериватом від прізвища Порошенко є «порошенківський» (48 %), від прізвища Путін – «путінський» (11 %). Більшість дериватів утворені суфіксальним способом. Спільними для відонімних дериватів обох президентів є 9 афіксів. Переважна частина дериватів має негативне емоційно-оцінне забарвлення, зокрема на позначення прихильників президента. Із позитивною оцінкою дериватів не виявлено. Аналіз українськомовних сайтів і блогів виявив переважання відонімних дериватів від прізвища Путін (36), тоді як від прізвища Порошенко — лише 15. Так само більшим розмаїттям словотвірних моделей, представлених відонімними дериватами, позначене прізвище президента РФ.

Зважаючи на частотність відонімних дериватів та словотвірні можливості прізвища Путін, лінгвокреативний потенціал цього прізвища більший, ніж прізвища Порошенко. Імовірно, це пов'язано з особливістю мовної свідомості фіксувати насамперед негативні явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єнікєєв Д. С. Формування відонімних неологізмів за участі традиційних і нових словотворчих елементів // Сумський державний університет. – 2016. – С. 33-37.
2. Мишка А. Прізвища політиків як джерело неологізмів, що функціонують у засобах масової інформації // Стиль і текст. – 2010. – №11. – С. 61–71.
3. Навальна М. І. Функціонування нових відонімних утворень у мові сучасної української публіцистики // Лінгвістика : 36. наук. праць. – Вип. 1 (28). – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – С. 141–150.
4. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013: Словник. – Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. – 172 с.
5. Стасюк Т. В. Відонімні утворення: структурно-семантичні і функціонально-стилістичні аспекти у мові сучасної публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 «українська мова». – Дніпропетровськ, 2005. – 18 с.

УДК 84'61

*Чорній Ірина Богданівна**Львів, Національний університет «Львівська політехніка»**Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.С. Таран*

УКРАЇНСЬКІ ПРІЗВИЩА З ТВІРНОЮ ОСНОВОЮ-КОЛЬОРАТИВОМ: МОРФЕМНА СТРУКТУРА, ЧАСТОТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Постановка проблеми і її зв'язок з найважливішими науковими й практичними завданнями. Антропоніми є невід'ємним атрибутом мовної системи, вони відображають ментальність етносу, акумулюють його культурний, матеріальний та історичний досвід, а тому становлять інтерес у міждисциплінарних дослідженнях, хоча зазвичай є предметом вивчення ономастики (праці О. Добровольської, Р. Керсти, Л. Масенко, Ю. Новикової, В. Познанської, Ю. Редька, О. Суперанської, І. Сухомлина, М. Худаша, О. Цехмистренко, П. Чучки та ін.).

На окрему увагу заслуговують прізвища, мотивовані назвами кольорів. Вони різнобічно та влучно характеризують особу: колір волосся, шкіри чи одягу мимоволі впадає в очі, запам'ятовується і створює смислову основу прізвиська людини [7]. Крім того, кольоративи містять етнокультурну й світоглядну інформацію. В україністиці, на жаль, обмаль розвідок про прізвища з основою-кольоративом — це статті Ю. Новикової, В. Познанської, О. Цехмистренко. Окремого комплексного дослідження прізвищ із твірною основою-кольоративом досі не здійснено. Цим зумовлена **актуальність** нашого звернення до цієї проблеми.

Об'єктом цього дослідження стали сучасні українські прізвища з твірною основою-кольоративом. **Джерелом** фактичного матеріалу послугувала онлайн База популярних прізвищ та імен України [1]. **Предмет** дослідження — морфологічні та частотні характеристики прізвищ із твірною основою-кольоративом.

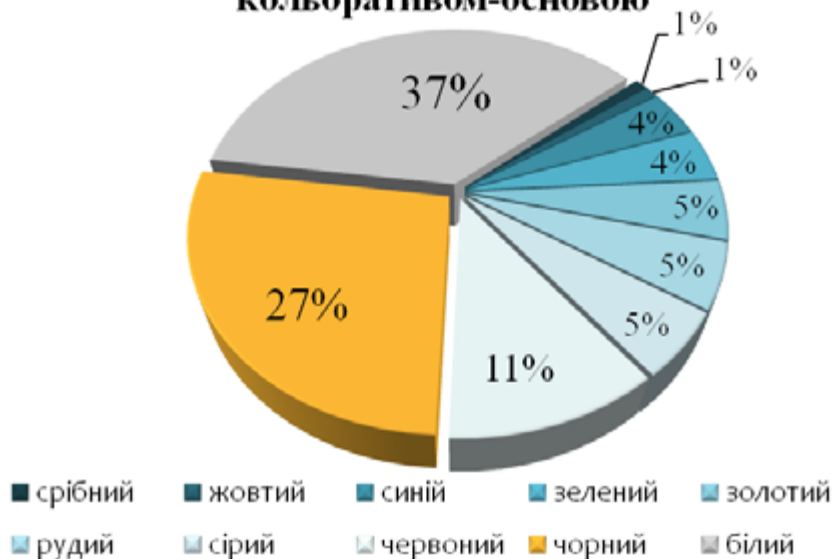
Мета — здійснити морфологічний аналіз, виявити словотвірні моделі українських прізвищ із твірною основою-кольоративом, визначити частотність використання кольоратива

як твірної основи прізвища. Гіпотетично передбачаємо пряму залежність частотності твірних основ від етнокультурної значущості кольору.

У цій праці використано такі **методи**: описовий, морфемний аналіз, словотвірне моделювання, квантитативний і таксонімічний **прийоми**.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою отримання достовірних результатів було проаналізовано Базу популярних прізвищ та імен України в повному обсязі — 20 000 прізвищ. Із загальної кількості напівавтоматизованим пошуком вибрано прізвища з твірною основою-кольоративом. Таких прізвищ виявилось 207, тобто 1,04 %. Кількісний розподіл за кольоративами такий: 36,7 % прізвищ мотивовано назвою білого кольору, 26,6 % — чорний, 11,1 % — червоний, по 5,3 % — рудий (з якого 0,5 % — рижий) і сірий, 4,8 % — золотий, 4,3 % — зелений, 3,9 % — синій, та по 1, % — срібний і жовтий.

Кількісний розподіл антропонімів за кольоративом-основою

Як бачимо, суттєво переважають прізвища, утворені від назв білого, чорного й червоного кольорів, які в українській етнокультурі зокрема й слов'янській загалом отримали символічне значення.

Серед 207 проаналізованих прізвищ жителів України виявлено за формальним показником 129 (62,3 %) українських та 78 (37,7 %) російських прізвищ. У цій статті проаналізовано тільки українські прізвища.

Методологічною і довідковою базою опису морфемної структури прізвищ і побудови словотвірних моделей послуговували праці І. Корнієнка «Особливості морфемної структури субстантивних прізвищ Дніпровського Припоріжжя» [5], П. Чучки «Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник» [10], «Етимологічний словник українських прізвищ» [4] та Ю. Редька «Сучасні українські прізвища» [9].

Найбільш поширеними є суфіксальні моделі прізвищ на **-єнк-о, -єнк-о; -єньк-о** (Білієнко, Зеленько, Руденко, Чорненко) — 22,7 %; **-ук; -юк, -чук** (Біланюк, Біленчук,

Зеленчук, Зеленюк, Сіранчук) — 14,8 %; **-ак, -як** (*Білак, Зеленьяк, Сіряк, Срібняк, Червоняк, Чорняк*) — 13,6 %.

На продуктивне функціонування прізвищево-патронімічного форманта **-енк- (-єнк-), -єньк-** мали, як зазначає Ю. Редько, вплив форми на **-к-о**. Суфікс виник після занепаду зредукованих і, незважаючи на його слов'янські паралелі, став специфічною патронімною моделлю української мови. Прізвища на **-енк-о** належать до найхарактерніших в українській мові [8]. Кількісний розподіл прізвищ цієї словотвірної моделі з основою-кольоративом такий: 1) від білого (*Біленко*) — 9 прізвищ; 2) від чорного (*Чорненко*) — 3; 3) від сірого (*Сіренко*) — 2; 4) від зеленого (*Зеленько*) — 2; 5) від червоного (*Червоненко*) — 1; 6) від рудого (*Руденко*) — 1; 7) від золотого (*Золотаренко*) — 1; 8) від синього (*Синяченко*) — 1;

Із суфіксами **-ук (-юк), -чук** у Базі нараховується 13 прізвищ. Одні вчені (Б. Ліндерт, П. Чучка) вважають ці суфікси запозиченими з тюркських мов, інші (Ю. Редько, В. Німчук) наголошують на їх слов'янському походженні. За спостереженням В. Німчука, словотвірна модель на **-ук (-юк), -чук** є однією з найпродуктивніших у патронімному антропоніміконі [6]. Кількісний розподіл прізвищ цієї словотвірної моделі з основою-кольоративом такий: 1) від білого (*Біланчук*) — 5 прізвищ; 2) від сірого (*Сіранчук*) — 2; 3) від зеленого (*Зеленюк*) — 2; 4) від червоного (*Червонюк*) — 2; 5) від синього (*Червонюк*) — 1; 6) від рудого (*Рудюк*) — 1; 7) від чорного (*Чорнюк*) — 1.

Успадкований із давньослов'янських часів суфікс **-ак (-як)** творив назви як осіб, так і неосіб [3: 101]. С. Бевзенко указує на те, що починаючи з XIV–XV ст., цей формант набув поширення серед українських особових назв [2: 109]. Одна з найхарактерніших функцій суфікса — патронімна. Прізвища з твірною основою-кольоративом на **-ак (-як)** утворюються від назв кольорів: 1) білого (*Білак*) — 3 прізвища; 2) сірого (*Сірак*) — 3; 3) зеленого (*Зеленьяк*) — 1; 4) червоного (*Червоняк*) — 1; 5) срібного (*Срібняк*) — 1; 6) рудого (*Рудяк*) — 1; 7) чорного (*Чорняк*) — 1; 8) жовтого (*Жовтяк*) — 1.

Ще одним продуктивним у творенні «колірних» прізвищ є суфікс **-к-**, який оформлює прізвища як утворені безпосередньо від твірної основи-кольоратива (*Синько, Рудько, Сірко, Золотько*), так і прізвища, утворені шляхом основоскладання (*Білоношко, Білобородько, Чорноусько*). С. Бевзенко зважає, що індоєвропейський суфікс **-к-** був успадкований східнослов'янською мовою. Це типовий спільнослов'янський суфікс із основною демінутивною функцією [2: 110]. Формант активно функціонує в антропонімах ще з XI–XII ст. [5].

Окрему групу становлять прізвища прикметникового типу на **-ий** (*Білий, Зелений, Золотий, Сірий, Чорний*), їх 12,5 % від загалу «колірних» прізвищ. Вони утворені морфолого-синтаксичним способом. Частотні показники цих антропонімів за основами-кольоративами такі: 1) від назви зеленого кольору (*Зеленковий*) — 3 прізвища; 2) від білого (*Білий*) — 2; 3) сірого (*Сірий*) — 1; 4) від червоного (*Червоний*) — 1; 5) золотого (*Золотий*) — 1; 6) рудого (*Рудий*) — 1; 7) чорного (*Чорний*) — 1; 8) синього (*Синій*) — 1.

За походженням суфікс **-ик** спільнослов'янський. У зв'язку з тим, що **-икъ** виступав у відприкметникових утвореннях, на спільнослов'янському ґрунті відбулося його зрощення з прикметниковим суфіксом **-ьн**, унаслідок чого виник складний суфікс **-ьникъ**, що після фонетичних змін оформився як **-ник** [2: 110]. За спостереженням Ю. Редька, прізвища із

суфіксами **-ик, -ник, -чик, -ік** становлять досить значний відсоток в усіх областях України [9: 128]. За їх допомогою утворені такі прізвища від основ-кольоративів: *Рудик, Білик, Сірик*.

Менш поширеними є суфіксальні моделі прізвищ на прізвищ на **-ух-а** (*Білуха, Чорнуха*) — 2,3 %; **-ець** (*Білець, Білинець*) — 2,3 %; **-еньк-ий** (*Біленький, Чорненький*) — 2,3 %; **-ей** (*Білей, Чорней*) — 2,3 %; **-ай** (*Білай*) — 1,1 %; **-ан** (*Білан*) — 1,1 %; **-ань** (*Білань*) — 1,1 %; **-ас** (*Білас*) — 1,1 %; **-аш** (*Білаш*) — 1,1 %; **-га** (*Білюга*) — 1,1 %; **-евич** (*Білевич*) — 1,1 %; **-иш** (*Чорниш*) — 1,1 %; **-ій** (*Чорній*) — 1,1 %; **-га** (*Синюта*) — 1,1 %; **-ар** (*Золотар*) — 1,1 %.

На окрему увагу заслуговують прізвища, утворені основоскладанням (*Чорновол, Білобров, Біловус, Білогуб, Білокінь, Білоног, Білоус, Жовтобрюх, Золотопуп, Синьогуб, Синьоокий, Сіробаба, Чорнобров, Чорновіл, Чорновол, Чорногор, Чорнодід, Чорноус, Чорноштан*), де одним із компонентів виступає кольоратив, або комбінованим способом — основоскладанням і суфіксальним, як-от: *Білоконенко, Білоножко, Білоусенко, Білоусько, Білоуценко, Чорноволенко, Черноіваненко, Черношук*. Їх детальний опис становить перспективу цього дослідження.

Отже, результати нашого дослідження виявляють словотвірну специфіку найпопулярніших українських прізвищ з твірною основою-кольоративом й доповнюють загальну картину антропонімікону України.

ЛІТЕРАТУРА

1. **База** популярних прізвищ та імен України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-prizvis>.
2. **Бевзенко С.П.** Історична морфологія української мови. Нариси зі словозміни та словотвору. — Ужгород, 1960. — 416 с.
3. **Білоусенко П.І.** Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). — К., 1993. — 214 с.
4. **Етимологічний** словник українських прізвищ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://h.ua/story/176692>.
5. **Корнієнко І.А.** Особливості морфемної структури субстантивних прізвищ Дніпровського Припоріжжя // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”: зб. наук. пр. — Херсон : ХДУ, 2008. — Вип. 7. — С. 183–187.
6. **Німчук В.В.** Українські прізвища з суфіксами -ук, -чук та етимологічно споріднені утворення // Українська діалектологія і ономастика. — К., 1964. — С. 194–210.
7. **Новикова Ю.М.** Прізвища з семантикою кольору (на матеріалі антропонімії м. Донецька) // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. — Вип. 14 / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. — Донецьк : ДонНУ, 2006. — С. 246–250.
8. **Редько Ю.К.** Основні словотвірні типи сучасних українських прізвищ у порівнянні з іншими слов'янськими // Філологічний збірник. — К., 1958. — С. 112–129.
9. **Редько Ю.К.** Сучасні українські прізвища. — К.: Наук. думка, 1966. — 216 с.
10. **Чучка П.П.** Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник. — Львів : Світ, 2005. — 704 с.

УДК 81'33

*Терейковська Аліна Олександрівна**Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**Наук. кер.: доц. С. С. Лук'яненко*

КОНТЕНТ ТА ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ «ІСТОРІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ УЧЕНЬ»

На початку XXI століття практично в усіх сферах життя суспільства інтенсивно використовуються інформаційні технології. Ця тенденція повною мірою стосується й освітньої галузі: з'являється чимало різноманітних програм і систем, які полегшують процес засвоєння знань, роблять його цікавішим та ефективнішим. До таких, зокрема, належать комп'ютерні навчальні програми, електронні словники, довідники, системи дистанційного контролю знань, форуми для обговорення та консультування, а також, потенційно, уся мережа Інтернет з її широкими можливостями доступу до інформації. При цьому слід зауважити, що просте накопичення в Інтернеті значних масивів текстової інформації з різних галузей знань автоматично не вирішує завдання підвищення ефективності навчального процесу. Одна з причин зазначеної ситуації полягає в тому, що в багатьох випадках все обмежується конвертацією наявних освітніх ресурсів до електронного формату, тобто створенням так званої електронної копії документа. Використання подібних ресурсів має певні недоліки. Наприклад, відсутність структурування тексту на теми призводить незручностей у процесі пошуку та комбінуванні інформації з різних його частин. Постає необхідність створення повноцінних комп'ютерних навчальних ресурсів, що відповідали б сучасним вимогам подання інформації.

Серед напрямів і тенденцій розвитку освіти особливе місце займають технології дистанційного навчання. В Україні питання розвитку таких технологій є актуальним як для середньої школи (створення курсів підготовки абітурієнтів до вступу в навчальні заклади, Інтернет-олімпіади, тестування), так і для вищої школи (електронні лекції, семінари, курси навчання для заочних відділень тощо) та системах підвищення кваліфікації. Дистанційне навчання є багатоаспектним педагогічним явищем. Воно може розглядатися в різних ракурсах: технологічному, методичному, психологічному та інших. Методичний та психологічний аспекти тісно пов'язані, оскільки йдеться, переважно, про ефективні засоби дистанційної передачі знань і умінь, шляхи формування у студента навичок до дистанційної форми навчання та іншу подібну проблематику. Технологічний аспект охоплює декілька основних напрямів – це, передусім, технології створення освітнього контенту, його передачі, а також контролю результатів навчання [2: 144]. Предметом нашого дослідження виступають усі зазначені ракурси, однак більшу увагу приділено технологічному аспекту.

Дистанційне навчання тісно пов'язане з електронними курсами різних дисциплін обраної спеціальності. Завдання будь-якого електронного курсу полягає в задоволенні освітніх потреб найширшої аудиторії, а саме учнів або студентів із різним початковим рівнем знань. На відміну від звичайного підручника чи посібника, користувач отримує

можливість варіювати обсяг самого курсу залежно від навчальних планів, програм, власної цільової установки. Отже, виникає потреба створення «конструктора курсів», який було б розраховано на різну кількість кредитів, лекційних годин та годин, виділених на самостійну роботу. Можна говорити навіть про своєрідну залежність потреби в таких курсах від обсягу самостійної роботи: чим він більший – тим потреба нагальніша.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі існуючих можливостей дистанційного навчання та доступних інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ) для створення та вдосконалення курсу лекцій теоретичної дисципліни.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: дослідження існуючих ІКТ, що використовуються для дистанційного навчання, у тому числі гіпертекстових; аналіз особливостей підготовки контенту електронних курсів, їх відмінностей від аналогічних друкованих видань; визначення проблемних моментів контенту лекцій спецкурсу «Історія лінгвістичних учень», що потребують коригування; розробку плану та алгоритму формування лекційної частини дистанційного курсу.

Впровадження комп'ютерних технологій до навчального процесу породжує ряд проблем, на які звертають увагу сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники. Серед них згадаємо М. Шишкіну, яка, зокрема, комплексно ставить питання про необхідність стандартизації електронних курсів та питання забезпечення їх адаптивності [6]. За спостереженням авторки, відкритість освітнього середовища передбачає необмежений доступ до навчальних ресурсів та можливість варіювати темп, зміст, часові та просторові межі навчання в залежності від потреб користувача. Така можливість характерна для адаптивних навчальних курсів, що враховують особливості індивідуального прогресу студента. Під адаптивністю розуміється можливість пристосування, узгодження процесу навчання з урахуванням вибору темпу вивчення матеріалу, діагностики досягнутого рівня його опанування, надання максимального діапазону різноманітних засобів для навчання, що зробило б курс придатним для більш широкого контингенту користувачів [6: 133–134]. Крім того, наявні системи дистанційного навчання, як правило, не надають розробникам електронних курсів можливості оцінювання якості навчального контенту. Загальна оцінка контенту повинна бути спрямована не тільки на виявлення переваг і недоліків власне навчальної інформації, а й на знаходження оптимальних умов його використання в процесі дистанційного навчання [4: 117].

Питання підготовки навчальної інформації для дистанційного курсу докладніше висвітлено в роботі В. Аванесова. Дослідник підкреслює, що одним з головних етапів підготовки контенту є поділ інформації на т.зв. кванти та використання їх для створення структури електронного посібника. Під час квантування, окрім самого поділу, текст помітно скорочується, редагується так, щоб він став більш зрозумілим для «середньостатистичного» студента. Засвоєнню матеріалу також сприяють заголовки, що ретельно підбираються до кожної частини в процесі виділення квантів із загального масиву інформації. Квантування тексту дозволяє зробити навчальний текст коротшим, зрозумілішим, доступнішим, цікавішим, легшим для запам'ятовування, а отже має бути застосований під час створення електронних курсів [1: 14]. Однією з основних інформаційних технологій, що використовується для вдосконалення та підготовки контенту електронного курсу є гіпертекст. Електронний

підручник, на відміну від друкованого, характеризується нелінійністю структури, що розкриває додаткові можливості для активізації інтересу учнів до предмету, що вивчається. А саме, пошук за гіпертекстовими посиланнями забезпечує учня необхідною та додатковою інформацією з різних джерел, а отже задовольняє допитливість та робить навчальний матеріал більш вичерпним та адаптивним [5: 41].

Сутність нашого дослідження полягає в розробці та підборі контенту електронного курсу «Історія лінгвістичних учень». У ВНЗ курс «Історія лінгвістичних учень» зазвичай викладається ж як складова частина курсу загального мовознавства або у вигляді спецкурсу. Історія мовознавства як дисципліна описує процес пізнання, знайомить студента із основними лінгвістичними напрямками й школами, діяльністю та поглядами видатних мовознавців, характеристикою їх концепцій та пропозицій, методикою дослідження та найбільш важливими окремими досягненнями дослідників мови. Всі ці обставини повинні бути враховані при виборі та обробці контентної складової курсу. Однією з основних особливостей цього курсу є його теоретичний характер, а також те, що згідно навчальних планів обсяг самостійної роботи студентів майже втричі перевищує обсяг аудиторних занять. Можливим виходом із вказаної ситуації буде розробка та використання дистанційних навчальних матеріалів. Це сприятиме залученню студентів до активної самостійної роботи, надасть доступ до рекомендованих додаткових матеріалів тощо.

Аналіз проблем викладання дисципліни «Історія лінгвістичних учень» проведено на основі наявних дидактичних матеріалів (підручників та посібників). Кінцева мета полягала в пошуках шляхів удосконалення їхнього контенту, насамперед завдяки залученню сучасних інформаційних технологій. За основу взято роботу С. Лук'яненка, присвячену висвітленню вивченню лінгвістичної спадщини О. Потебні в навчальній літературі з історії мовознавства [3]. Серед практичних висновків зазначеної праці знаходимо пропозицію щодо необхідності залучення інформаційних технологій задля створення максимально ефективних навчальних матеріалів мовознавчих дисциплін. Необхідною умовою якнайкращого засвоєння курсу виступає адекватне подання спадщини провідних дослідників мови у навчальній літературі – важливому джерелі інформації для студентів денного та, особливо, заочного відділення, а також дистанційної форми навчання.

Першою проблемою є вибір назви елементів навчальних матеріалів. Адже саме назва стає найдоступнішим для запам'ятовування елементом кванту інформації, а отже найефективнішим ключовим словосполученням. В межах електронних курсів з'являється можливість називати не лише самі статті, але й веб-сторінки, завдяки чому вже в рядку адреси простежується шлях, за яким розташована стаття, а отже можна зробити висновок щодо її тематичної приналежності до певного курсу, теми, розділу тощо. Це допомагає зрозуміти приналежність та зміст певної статті, навіть за умови вибіркового ознайомлення з матеріалом. Не менш важливим є питання обсягу подання біографічної інформації наукового діяча. Ця проблема може бути вирішена шляхом створення гіпертекстових посилань на додаткову інформацію. Такий підхід допоможе учням відділити основний матеріал від другорядного, а також визначити напрям у якому слід проводити роботу, винесену на самостійне опрацювання. Автор також звертає увагу на необхідність квантування та структурування інформації. Найкраще такий тип викладу можна забезпечити за допомогою гіпертексту

та розвиненої системи навігації між сторінками, а отже структурними елементами тексту підручника.

Проблемним моментом у викладі контенту мовознавчих дисциплін також виступає переобтяженість тексту міркуваннями різних науковців щодо певного питання та надмірне їх цитування. Слід пам'ятати, що у навчальній літературі акценти треба зробити не на цитування (пряму мову), а на реферативний виклад матеріалу (з відповідними поясненнями та уточненнями) [3: 51]. Описану проблему можна також вирішити з допомогою гіпертексту, а саме шляхом додавання гіперпосилань на оригінальні праці та статті з поглядами інших науковців на певне питання. Крім того, використання гіпертексту дозволяє забезпечити невідому чи гіпотетично забуту інформацію відповідними гіперпосиланнями. Такий підхід уможливорює використання дистанційного курсу «Історія лінгвістичних учень» для навчання студентів із різним рівнем загальної та спеціальної підготовки.

Результати наведеного вище дослідження С. Лук'яненка про особливості контенту дисципліни «Історія лінгвістичних учень» та необхідність залучення ІКТ під час її викладання стали методологічним підґрунтям для розробки однойменного дистанційного курсу, що є одним із завдань магістерської роботи автора цієї статті.

На підставі аналізу праць, присвячених дистанційній освіті, а також власних студій робимо попередній висновок про те, що створення електронних підручників значною мірою допомагає вдосконалювати існуючі друковані навчальні матеріали, робити їх більш зручними, змістовними та структурованими. Електронне видання має помітні переваги у розповсюдженні, використанні (навігація, пошук по тексту, відділення додаткової інформації від основної тощо) та у плані адаптивності до вимог різних навчальних програм. Вважаємо за можливе припустити, що електронні курси здатні значно пришвидшити перехід від заочної форми навчання до дистанційної. Це особливо актуально для здобувачів освіти, що з певних причин можуть навчатися лише/переважно вдома, а також студентів, які поєднують роботу з навчанням. Йдеться про певні практичні кроки в напрямку надання рівних освітніх можливостей.

Дослідження такого роду слід продовжити як у напрямку детальнішого аналізу та вдосконалення, контентного наповнення та інформаційно-технічного забезпечення конкретних лекційних матеріалів курсу «Історія лінгвістичних учень», так і поширити набутий досвід на інші філологічні та суміжні дисципліни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аванесов В. С. Теория квантования учебных текстов / В. С. Аванесов // Образовательные технологии. – 2014. – Вып. 2. – С. 14 – 26. 2. Косик В. М. Новітні тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні / В. М. Косик // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – Вип. 16. – С. 141 – 146. 3. Лук'яненко С. С. Лінгвістична спадщина О. Потебні в навчальній літературі з історії мовознавства / С. С. Лук'яненко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2011. – Вип. 33. – С. 46 – 54. 4. Рыбанов А. А. Процедура квантования как основа повышения качества учебного материала / А. А. Рыбанов // Образовательные технологии. – 2014. – Вып. 3. – С. 117 – 120. 5. Швець В. Психолого-педагогічні аспекти управління навчальною діяльністю студентів з використанням дистанційних технологій

навчання / В. Швець // Вища освіта України. – 2015. – № 2. – С. 37 – 43. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2015_2_8. 6. Шишкіна М. П. Перспективні технології розвитку систем електронного навчання / М. П. Шишкіна // Інформаційні технології в освіті. – 2011. – Вип. 10. – С. 132–139. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2011_10_20.

УДК 373.5.026:001.895(045)

Парфенова Анастасія Анатоліївна

Харків, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Науковий керівник: к. філол. н., доц. Н.Д. Демченко

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН З ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ОСВІТИ

Одним із важливих завдань виховання і навчання дітей є їх своєчасний розумовий, інтелектуальний розвиток. Розумове навчання дітей здійснюється головним чином у повсякденному спілкуванні їх з дорослими, вчителями, друзями, поглинання інформації з книг, підручників, журналів, телебачення тощо, особливе ефективне воно тоді, коли поєднується із специфічними навчальними (дидактичними) іграми та заняттями, під час яких учні засвоюють доступні їм відомості й уміння. [1]

На будь-якому етапі життя дитини відбуваються істотні зміни розвитку. Для правильного розвитку дитини не досить, щоб вона мала лише нормальну будову організму й властиві йому біологічні задатки, потрібний ще активний вплив на учня вчителя, дорослих, які її оточують.

Формування соціально-активної особистості вимагає використання нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра як засіб розвитку творчого потенціалу учня.

У вітчизняній педагогіці і психології проблему ігрової діяльності розробляли К. Д. Ушинський, П. П. Блонський, С. Л. Рубінштейн, Д. Б. Ельконін, у закордонній – З. Фрейд, Ж. Піаже та інші. У їхніх працях досліджена і обґрунтована роль гри в онтогенезі особистості, у розвитку основних психічних функцій, у самоврядуванні і саморегулюванні особистості, нарешті, в процесах соціалізації – у засвоєнні і використанні людиною суспільного досвіду.

Але більш глибоко проблему ігрової діяльності розробив автор технології знаково – контекстного навчання у професійній педагогіці – доктор психологічних наук, професор А. А. Вербицький. Здійснивши глибокий аналіз основних тенденцій розвитку професійної освіти, він дійшов висновку, що ситуація, що складається в освіті, в якому домінує донині жорстке, авторитарне управління і в якому учень, виступає «об'єктом» навчальних впливів, не забезпечує умов для розвитку активної позиції учня в навчально-пізнавальній діяльності, ускладнює процеси його професійного самовизначення [3].

Ігрова технологія будується як цілісне утворення, що охоплює певну частину навчального процесу та об'єднане загальним змістом, сюжетом, персонажем. При цьому ігровий сюжет розвивається паралельно основному змісту навчання, допомагає активізувати навчальний процес, засвоювати ряд навчальних елементів. Ділова гра використовується для вирішення комплексних завдань. Засвоєння нового, закріплення матеріалу, розвиток творчих здібностей, формування загальнонавчальних умінь дає можливість учням зрозуміти і вивчити навчальний матеріал з різних позицій [2, с.163-165]

Гра – вид діяльності в умовах ситуацій, які спрямованні на відтворення і присвоєння суспільного досвіду, в якому складається і вдосконалюється самоуправління поведінкою [4]. У практиці людини ігрова діяльність виконує такі функції:

- соціалізаційну: включення до системи суспільних відносин засвоєння норм людського співжиття.
- розвивальну (це основна функція гри – розважати, приносити задоволення, надихнути, викликати інтерес);
- комунікативну: засвоєння діалектики спілкування;
- самореалізації в грі, як полігон людської практики;
- ігротерапевтичну: подолання різних труднощів, які виникають в інших видах життєдіяльності;
- діагностичну: вплив відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри;
- функцію корекції: внесення позитивних змін в структуру особистісних показників [6].

За характером педагогічного процесу виділяються такі групи ігор:

- а) навчальні, тренувальні, узагальнюючі;
- б) пізнавальні, виховні, розвиваючі;
- в) репродуктивні, продуктивні, творчі;
- г) комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, та інші.

Гру, як метод навчання для передання досвіду старших поколінь молодшим, люди використовували здавна.

У сучасній школі ігрова діяльність використовується в таких випадках:

- з якості самостійних технологій для засвоєння поняття теми і навіть певного розділу навчального предмету;
- як елементи обширнішої технології;
- в якості уроку, або його частини (вступу, пояснення, закріплення, вправи, контролю);
- як технологія позакласної роботи.

Поняття «ігрові педагогічні технології» містять досить широку групу методів, прийомів організації педагогічного процесу в формі різноманітних педагогічних ігор. На відміну від гри взагалі педагогічна гра має істотну ознаку – чітко поставлену мету навчання і відповідно їй педагогічним результатам, які можуть бути обґрунтовані, і які характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які виступають як засіб стимуляції учнів до навчальної діяльності [5].

У структуру гри, як діяльності органічно входить планування, реалізація мети, а також аналіз результатів в яких особистість повністю реалізує себе, як суб'єкт. Мотивація ігрової діяльності забезпечується її добровільністю, можливостями вибору та елементами змагання, задоволення потреби в самоствердженні, в самореалізації.

У структуру гри як процесу входять:

- а) ролі, які беруть на себе гравці;
- б) ігрові дії як засіб реалізації цих ролей;
- в) ігрове застосування предметів, тобто заміна реальним речей ігровими, умовними;
- г) реальні відносини між гравцями;
- д) сюжет (зміст);
- е) область діяльності, умовно відтвореної в грі.

Виокремлюють певні етапи підготовки та проведення навчальної гри.

Підготовчий етап. Розробляється сценарій, план гри, даються консультації, інструкції, пакети матеріалів учням-учасникам, готується матеріальне забезпечення.

Етап проведення гри. Залежно від типу вводяться різні рольові позиції гравців: організатор, координатор, критик, тренер, ініціатор, проблематизатор, консерватор тощо. Практикується групова робота над завданнями, міжгрупові дискусії.

Етап аналізу, обговорення та оцінки результатів гри. Тут виступають експерти, учні обмінюються думками. Учитель підсумовує досягнуті результати, відмічає помилки.

Гравці мають максимальну свободу інтелектуальної діяльності, яка обмежується тільки умовами та правилами гри. Учні самі вибирають власну роль, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її вирішення тощо. Учитель, який очолює гру, не має авторитарної ролі, а є інструктором (ознайомлює з правилами, консультує), суддею-рефері (дає поради про розподіл ролей), тренером (підказує учням для прискорення проведення гри), ведучим (організовує обговорення результатів гри) [8].

Чому гра так подобається дітям? Тому що гра дарує радість і захоплення, що сам процес гри сповнений несподіванок, а результат – таємниця. Але крім суб'єктивного сприйняття, є, безумовно, глибший вплив гри на людину, на основні сфери її життєдіяльності: фізичну, емоційно-вольову, інтелектуальну та духовну (цілісно-смыслову).

Слід зазначити, що гра – це, як правило, переживання, тому найбільш активною під час гри стає емоційна сфера. Подібно до того як під час перегляду захоплюючого фільму глядачі стають причетними до його подій, так і в процесі цікавої гри її учасники можуть забути про все інше. Гра може бути рухливою, поряд з емоційною активізується фізична сфера дитини, і може бути статичною з точки зору рухливості тіла – це ігри логічні, ігри на кмітливість, коли разом з емоційною активізується інтелектуальна сфери («Біологічний бій», «Що? Де? Коли?», «Врятуй ріки від забруднення», «Заспокой іншого», «Подивись радісно» тощо). Проводити і створювати ігрові ситуації, важливо на кожному уроці [7].

Систематичне використання ігор підвищує ефективність навчання.

Отже, гра в навчальному процесі створює мотивацію, близьку до природної, збуджує інтерес, підвищує рівень навчальної праці, розвиває комунікативні навички. Порівняно з іншими формами навчання й виховання, перевага гри полягає в тому, що вона досягає своєї мети непомітно для вихованця, тобто не потребує ніяких видів насильства над особистістю дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва Г. М. Соціальна психологія / Г. М. Андрєєва. – Москва, Аспект Пресс, 1998. – 376 с.
2. Венгер Л. А. Игра как вид деятельности / Л. А. Венгер // Вопросы психологии. – 1978. – № 3. – С. 163-165.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : «Академвидав», 2004. – 352 с.
6. Эльконин Д. Психология игры / Д. Эльконин – М. Владос, 1999 г. – 360 с.
7. Ігри – навчання, тренінг, дозвілля / Под ред. В. В. Петрусінського – М., 1995.
8. Олійник І. В. Бесіди, сценарії, рольові ігри. 5-11 класи / І. В. Олійник. – К. : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 72 с.

УДК 378.147:378.016:1

*Положишиник Катерина Олександрівна
Харків, Харківський національний медичний університет
Наук. кер.: к. філол. н. Т. В. Скорбач*

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Одним із завдань вищої школи до цього часу є гармонійне поєднання дисциплін гуманітарного циклу з фаховими. У зв'язку із цим проблеми, пов'язані з питанням формування культури професійного спілкування студентів вишу, зокрема й медичного університету, залишаються на сьогодні частково не з'ясованими. На наш погляд, головною умовою щодо навчання української мови в закладі освіти є його професійна спрямованість, яка сприятиме підготовці конкурентноспроможних фахівців, зацікавлених в успішному спілкуванні, у сформованому вмінні ефективно використовувати тактико-стратегічний потенціал власних мовно-мовленневих ресурсів з метою досягнення комунікативної мети. Особливо це стосується майбутніх лікарів – носіїв грамотного, впливового, результативного мовлення.

Професійне спілкування реалізується в мовній комунікації, є втіленням у мовлення форм професійної діяльності з урахуванням різних рівнів взаємодії, специфіки ситуації, методів і завдань навчання. Професійне спілкування розглядається як інтелектуальне спілкування. Воно ґрунтується на комплексі професійних знань, умінь, навичок. Формування мовної, мовленнєвої компетенції, безумовно, відбувається через усвідомлення студентами значущості професійного мовлення в майбутній фаховій діяльності. Мотиви є джерелом активності студентів. Але, зважаючи на те, що навчальний курс викладається для студентів першого курсу, у яких немає чіткого уявлення про специфіку майбутньої професії, то й відповідно значення мови в майбутній фаховій діяльності не є до кінця ними усвідомленим.

На жаль, студенти Харківщини, тобто Східного регіону України, на побутовому рівні використовують російську мову частіше. Згідно з анкетуванням та опитуванням щодо думок студентів про достатність та ефективність шкільного навчання, знання з української мови, набуті на середньому рівні, для професійного спілкування студенти оцінюють як недостатні. Студенти нефілологічних спеціальностей не лише мають низький рівень україномовної підготовки, але й не здатні застосовувати комунікативну мовну компетенцію в професійній діяльності. На наш погляд, оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із системи загальних і професійних знань, тобто опанування фахівцем професійного мовлення, зокрема для студентів нашого університету – медичної термінології. Для вільного володіння усною та писемною формами професійного спілкування студенти повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології.

Безперечно, формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців-медиків неможливе без системної, цілеспрямованої підготовки в рамках предмета «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Кінцевою метою дисципліни є усвідомлення значимості державної мови в професійному спілкуванні, оволодіння основами фахової мови медика, опанування нормами укладання медичної документації. Мета дисципліни досягається лише в тісній співпраці викладачів української мови з викладачами профільних фахових дисциплін у створенні інтегрованих методичних посібників з української мови професійного спрямування.

Заняття з дисципліни тісно пов'язані як із професійною підготовкою за обраним фахом, так і з упровадженням інноваційних комп'ютерних технологій, використанням кращих здобутків як викладачів, так і науковців у процесі навчання та виховання студентської молоді. У наш час мультимедійні технології – це один з видів інформаційних технологій, що найбільш динамічно розвивається. Застосування мультимедіа сприяє синкретичному навчанню, яке передбачає одночасне зорове та слухове засвоєння матеріалу. Мультимедійні презентації охоплюють усі види мовленнєвої діяльності студентів і таким чином створюють «віртуальну реальність» справжнього спілкування як у побутовій, так і в професійній сфері.

Проблема інноваційних технологій належить до актуальних питань сьогодення, оскільки зумовлює розвиток педагогічної науки, «живить» її новими фактами, ідеями, створює нові цінності, стимулює викладачів і студентів до самоосвіти, творчості, майстерності. Сучасні освітні технології оптимально враховують індивідуальні здібності, нахили, потреби, аспекти особистісного становлення, самовизначення їх. Це, зокрема, системи розвивального, інтерактивного навчання, технології креативного, дослідницького та інформаційного характеру (знайомство зі словниками, граматики, довідниками, інтернет-ресурсами).

У системі інноваційних технологій важливим складником є навчання в системі симуляційної освіти, що дає змогу покращити рівень підготовки майбутніх лікарів. Організація інтерактивного навчання передбачає симуляцію (моделювання життєвих ситуацій), використання рольових ігор, спільне вирішення проблем шляхом аналізу обставин певної ситуації. Згідно з позицією вітчизняних педагогів, зокрема І. Д. Беха, В. Л. Ортинського, студенти-медики зорієнтовані не лише на особистість студента, але й на створення умов для самовираження.

Галузевий профіль університету логічно спричиняє активне дослідження медичної терміносистеми сучасної мови науки. Тому студенти різних спеціальностей опановують відповідну термінологію як інформаційне ядро субмови. Наприклад, дослідницькі проекти студентів, виконані в співпраці з науковцями, виявляють зацікавленість у розробленні мови сучасної медичної науки з метою її кодифікації та створенні електронних версій словників.

Необхідно зазначити, що сучасна освіта намагається бути в часі з науково-технічним прогресом, ураховуючи той аспект, що студенти проводять багато часу в інтернеті з різними навчальними програмами. Матеріально-технічне забезпечення – важливий аспект навчання. Студентам необхідно послуговуватися словниками, а також довідковою навчальною медичною літературою.

Офіційно-діловий стиль літературної мови (водночас із науковим) виявляє сьогодні чи не найвищий ступінь функціонування активності, тому на заняттях у формі міні-кейсів студенти розв'язують проблемні ситуації ділового спілкування, а під час рольових ігор відпрацьовують мовні техніки різноформатної усної та писемної ділової комунікації. Власне, студент навчається структурувати особистий комунікативний простір відповідно до мети та завдань ефективної комунікації.

Беззаперечно, що мова як чинник само ідентифікації, націоідентифікації та засіб самовираження мовної особистості майбутнього фахівця належить до дієвих педагогічних інструментів формування його професійної компетентності.

Отже, гуманітарні професії, зокрема дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)», потребують від студента глибокої лінгвістичної освіченості, оскільки мовлення в їх подальшій науковій і практичній діяльності буде слугувати джерелом і носієм інформації, засобом впливу й переконання, а тому обов'язково має бути нормативним і досконалим.

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Бех І. Д.** Компетентнісний підхід у сучасній освіті / І. Д. Бех // Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технологія. – Київ : Генезис, 2009. – С. 21–24.
- 2. Козловська Л. С.** Культура мови. Усна наукова комунікація : навч. посіб. / Л. С. Козловська, С. І. Терещенко. – Київ : КНЕУ, 2011. – 170 с.
- 3. Ортинський В. Л.** Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 472 с.
- 4. Поцюрко Р. М.** Запровадження інноваційних форм і методів навчання / Р. М. Поцюрко // Освіта. Технікуми. Коледжі : журн. – Київ : ДУ «НМЦІАЗД ВНЗ «Агроосвіта», 2002. – № 2. – С. 22–23.
- 5. Третьяков О. В.** Нові технології освітнього процесу / О. В. Третьяков // Педагогіка і психологія : Вісник Нац. акад. пед. наук України. – 2002. – № 3. – С. 120–123.
- 6. Черновол Н. М.** Концепція студентоцентрованого навчання – віддалена перспектива чи наближена реальність? / Н. М. Черновол // Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : [зб. тез доповідей]. – Рівне, 2014. – С. 283–286.

УДК 84' 378

Грінко Назар Сергійович
Харків, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Наук. кер.: викладач кафедри української
та російської філології А. М. Гейдел

ВИКОРИСТАННЯ СКРАЙБІНГУ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Для того, щоб оволодіти будь-якою дисципліною існують свої методи навчання. Щоб обрати адекватний метод важливо звертати увагу на тему заняття, його зміст, а також рівень підготовки студентів. На наш погляд, поєднання аудіо-візуального метода та дискусії є необхідною умовою для проведення повноцінного і цікавого заняття з української літератури. Ураховуючи ефективність використання відео на занятті, а також, враховуючи той факт, що відео у декілька раз збільшує мотивацію до навчання, аніж класичні засоби навчання, ми пропонуємо розглянути у роботі декілька варіантів використання відео на заняттях із української літератури.

У першу чергу, відео використовується як допоміжний матеріал під час викладання на занятті, а також для студента, що працює вдома або в аудиторії. Також викладач може використати відео для створення власного методичного комплексу. Відео – це незамінний матеріал для ознайомлення студентів з творчим доробком письменників, особливо у тих випадках, коли збереглися відео або аудіозаписи, де поезію чи прозу читає власне автор. Тип відео інформації залежить від тем заняття та його форми (ознайомлення, вивчення нового матеріалу, закріплення або контроль). Ефективність використання відео пов'язане з тим, що можна будь-якої миті зупинити перегляд відео, дати студентам час подумати над запитаннями і переглянути ще раз.

Серед способів використання відео на заняттях можемо виокремити такі, як перегляд повної версії відеоматеріалу або перегляд окремих уривків і розподілення на етапи. У першому випадку перегляду повної версії існує три етапи: етап 1. Перед переглядом (на цьому етапі радимо подати запитання, що допоможуть сконцентрувати увагу на основних моментах відеоматеріалу); етап 2. Перегляд (на цьому етапі важливо контролювати, щоб студенти не виконували письмові завдань, адже це відволікає їх від сприйняття візуальної інформації); етап 3. Після перегляду (дискусія). Поетапний перегляд відеоматеріалу є значно ефективнішим, адже його можемо розподілити на етапи і подати запитання перед кожним з етапів. Але хоч і ефективність вже готового матеріалу висока, все ж найвищої ефективності можемо досягнути лише тоді, коли студент самостійно створить відео ролик (скрайбінг). Скрайбінг – це нова техніка презентації (від англійського «skribe» – накидати ескізи або малюнки); мова того, хто виступає ілюструється «на льоту» малюнками маркером або фломастером на білій дошці і таким чином спостерігаємо ефект «присутності».

Скрайбінг можемо розділити на два види: «ручний» та комп'ютерний. «Ручний» – звичний для нас метод, коли рука в кадрі малює зображення на дошці, використовуючи

маркери, елементи аплікації, пензлі і навіть фарби. Щодо комп'ютерного методу, він значно простіший, його створюємо за допомогою сервісу PowToon та програми VideoScribe. Тематика скрайб-презентацій різноманітна: від пояснення правил до аналізу тексту, образів у тексті, персонажів. Тривалість відео сюжетів залежить від бажання автора, і може коливатися від 1 хвилини до 10 хвилин. Для ефективного застосування матеріалу необхідно пам'ятати про тривалість скрайб-презентації. Основне завдання скрайбінга: він служить для візуалізації інформації, допомагає краще донести інформацію до слухача і глядача, допомагає краще її запам'ятати, допомагає зацікавити студента і підвищити його мотивацію до навчання, формує творчу особистість, яка здатна йти в ногу з часом.

Для створення скрайбінгу необхідні навички візуалізації, уміння працювати зі схемами, навички спілкування з аудиторією. Викладач повинен визначити тему та етап уроку на якому студент зможе презентувати свою роботу. Використовувати скрайбінг можна і як домашнє завдання, а найкращі роботи можна розмістити в мережі Інтернет. Під час створення скрайбінг-презентації необхідно дотримуватися етапів. Спочатку добре продумати план презентації, з'ясувати ті моменти, що хочете висвітлити. По-друге, проаналізувати візуальні образи в презентації, адже вони повинні бути простими та зрозумілими широкому загалу. По-третє, максимально наблизити текст скрайб-презентації до усного мовлення. Необхідно пам'ятати про час, адже головне – донести повідомлення до слухачів, зацікавити їх, а не втомити презентацією. У скрайбінгу не потрібно вживати довгих речень з великою кількістю слів, до кожного слайду дібрати по п'ять-сім речень. Контент скрайбу повинен бути не тільки коротким. А й цікавим, а зміст відповідати віковій категорії. Підготувавши всі етапи, ми створюємо скрайбінг-презентацію. У мережі Інтернет всі безкоштовні сайти, де можна створити скрайбінг англomовні, тому наразі обмежена кількість викладачів та студентів зможуть скористуватися цим ресурсом. Для створення скрайбінгу можемо скористатися такими ресурсами: GoAnimate, PowToon, Wideo, Moovly, VideoScribe.

Отже, основним мотивом щодо використання відеоматеріалу та скрайбінгу зокрема є те, що наша свідомість працює активніше тоді, коли у нас є мета. А мета з'являється тоді, коли студенти знають заздалегідь, яке завдання їм необхідно буде виконати після перегляду. Окрім того, невід'ємною складовою життя сучасного студента є Інтернет та комп'ютер, тому викладач повинен раціонально використовувати ІКТ і зробити його одним з головних елементів навчання. Скрайбінг як нова форма презентації здатна зацікавити студента, залучити їх не тільки до обговорення, а й самостійного створення відеоролику, що допоможе розвинути комунікативні навички. Креативне мислення та творчий підхід до навчання і допоможе викладачу нестандартно та легко організувати навчальну діяльність та урізноманітнити навчання.

УДК 811.161.2

*Ткаченко Анна Олександрівна**Харків, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., проф. К.Ю. Голобородько*

ЕТИКЕТ ДІЛОВОГО ЛИСТУВАННЯ

Діловий етикет є показником стану взаємин між партнерами і державами, мовою міжнародних та бізнес-відносин. Одним із засобів обміну інформацією між організаціями й підприємствами є службові листи. Знання норм ділового етикету допоможуть встановлювати, підтримувати та розвивати ділові зв'язки; ефективно спілкуватися з колегами та діловими партнерами; краще розуміти та поважати культурні особливості країн та регіонів бізнес-партнерів. Таким чином, тема етикету ділового листування є надзвичайно актуальною, оскільки сучасні службові листи використовуються в усіх сферах ділової та службової діяльності.

Ділова кореспонденція постійно перебуває в полі зору науковців. Мовознавці значну увагу приділяли вивченню службових листів: С.В. Глущик [1:97] дослідив поняття ділового листа та його особливості; А.С. Головач [2] проаналізував специфіку оформлення ділової кореспонденції; класифікацію службових листів розробив А.Н. Діденко [4:57]; дослідженням етикету ділового мовлення та листування займалися Т.Б. Гриценко, С.В. Шевчук [3; 6].

Мета роботи – систематизувати та проаналізувати особливості службових листів як одного з основних видів довідково-інформаційних документів.

Мета дослідження зумовлює реалізацію таких завдань: визначити основні вимоги до оформлення ділового листа; охарактеризувати особливості складання службових листів; з'ясувати основні вимоги до змісту службового листа; дослідити значення етикету для досягнення успіхів у діловій сфері; здійснити порівняльний аналіз паперових та електронних ділових листів; проаналізувати типові помилки при складанні ділової кореспонденції.

Під час розробки даної теми були використані такі методи дослідження: аналіз, індукція, дедукція, синтез і систематизація.

Необхідно зауважити, що в усі часи листування відіграло важливу роль у дипломатичному спілкуванні: за відсутності складних засобів комунікації, це був чи не найзручніший вид укладання угод чи договорів на відстані.

До складання та оформлення листів ще здавна висувалися чіткі вимоги, з метою дотримання яких укладалися відповідні збірники.

Службовий лист будь-якої організації має бути складений та оформлений на спеціальному бланку, у разі відсутності якого використовують загальний бланк з обов'язковим відтворенням довідкових даних про організацію: поштової адреси, номерів телефонів, факсів, телексів, рахунків у банку, адреси електронної пошти, інших відомостей у разі потреби.

Будь-який службовий лист повинен мати заголовок до тексту. Наявність цього реквізиту значно полегшує роботу зі службовим листом на всіх етапах його проходження – від реєстрації в організації-адресанті до направлення до справи після виконання в організації-адресаті.

Текст службового листа має бути викладений стисло, грамотно, зрозуміло і коректно, без повторів та вживання слів і зворотів, які не мають смислового навантаження [5; 6].

Правила ввічливості вимагають відповісти на одержаний лист протягом 7 - 10 днів.

Основою службового листа є текст. Характерними ознаками тексту повинні бути правильність; змістовність; послідовність та логічність викладу; точність; доречність та доцільність. Правильно оформлений, недвозначний за змістом, бездоганний з погляду структури, грамотно написаний лист стане запорукою успіху справи організації, сприятиме створенню доброго враження про неї.

На початку тексту службового листа можна вжити звертання у ввічливій формі, що починається такими словами: *Шановний; Вельмишановний; Високоповажний; Пане* і завершується знаком оклику.

Якщо у листі звертаються до всього колективу або до групи людей, то використовують такі звертання: *Шановні колеги! Шановні панове! Шановні добродії! Шановні акціонери!*

У службових листах не дозволяється використовувати звертання, притаманні кореспонденції приватного характеру, наприклад: *Дорогий; Любий; Милій.*

Якщо в тексті листа, адресованого окремій особі, а не узагальненій організації, вживаються займенники *Ви, Вас, Вам, Вами, Ваш, Ваші*, то їх друкують з великої літери, а займенники *ми, нас, нам, нами, наш, наші* - з малої.

Після тексту з нового рядка над реквізитом «Підпис» можна розмістити так звану заключну формулу ввічливості. Найчастіше у службових листах вживають такі форми: *З повагою; Зі щирою повагою; З повагою та найкращими побажаннями; Із вдячністю та пошаною.*

Після заключної формули ввічливості розділовий знак не ставлять, а з наступного рядка розміщують підпис.

Необхідно зауважити, що етикет – це набір традиційних, проте змінюваних з часом норм поведінки. Оновлення знань етикету необхідне для того, щоб урівноважити вплив сучасних технологій на ділове спілкування. Наприклад, сьогодні часто використовують електронну пошту, спілкування за допомогою якої вимагає додаткової ввічливості. У наш час за наявності телефонного зв'язку та Інтернету роль ділового листування не слід недооцінювати. Воно й надалі залишається одним із найпоширеніших видів обміну інформацією.

Активне функціонування мережі Інтернет в усіх сферах життєдіяльності людини впливає на комунікативні особливості соціуму, зумовлює вироблення нових форм спілкування як у приватній сфері, так і в офіційно-діловій. Одним із найпопулярніших видів ділової кореспонденції є електронні листи. Як і будь-який інший вид комунікації, спілкування за допомогою електронної пошти має свої вимоги та правила: найменування (назва) листів із зазначенням у відповідному рядку «Тема» основної думки повідомлення; відповідність розміру та формі листа його призначенню; чіткість та лаконізм при наданні

відповіді; використання слів ввічливості та дотримання вимог правопису; необхідність перевірки тексту листа та його редагування.

Спільні та відмінні риси електронних листів з їх паперовими відповідниками

Спільне	Відмінне
<ul style="list-style-type: none"> - широке використання у кличній формі звертань; - наявність традиційних форм на початку і в кінці послання; - наявність у тексті особливих словосполучень з дієсловами наказового способу; - використання побажань, вітань; невимушеність у доборі мовних засобів; - безпосередність у вираженні емоцій; - вживання граматичних конструкцій, властивих розмовній мові; - функціональне призначення. 	<ul style="list-style-type: none"> - обмежене використання в електронному листі родинно-побутового спілкування; - довільна й необмежена практика обміну листами, при цьому скорочується відстань у часі й електронні листи набувають ознак діалогічної (чи полілогічної) розмови, чого немає у звичайних листах; - динамічність: сучасні технічні засоби дають змогу отримувати й надсилати електронні листи дуже швидко, що скорочує часокількісно відстань між електронними листами; - використання спрощених синтаксичних конструкцій, що вплинуло на змістову й стилістичну форму листа; - використання специфічних шаблонів початку і закінчення в ділових електронних листах; - у звичайному листі обов'язкова поштова адреса комуніканта, а в електронному сьогодні адресу змінила коротша інформація — електронна адреса особи чи організації; - листування між незнайомими комунікантами (листування в одному напрямкові). Оскільки написання одного листа і надсилання його на величезну кількість поштових електронних адрес є справою технічно нескладною, за наявності доступу до електронних баз таких адрес з'явилася можливість надсилати листи здебільшого рекламного характеру невідомим адресатам. Надсилання такої кореспонденції спричинило появу ще одного явища, характерного для електронного листування – спаму (лист, який не розрахований на зворотний зв'язок і написаний із метою зацікавити адресата).

Таким чином, електронні листи мають як низку спільних рис зі своїми паперовими відповідниками, зокрема у функціональному призначенні та у використанні етикетних форм спілкування, так значну кількість розбіжностей: форма, обсяг (для всіх електронних листів характерним є надмірний лаконізм у викладі), використання специфічних шаблонів початку і закінчення, динамічність тощо.

Під час аналізу текстів службових листів були виявлені такі види помилок:

1. Композиційні помилки.

Наприклад: *ХТЗ імені Малишева просить повести навчання керівного складу з питання складання текстів службових документів.*

При зворотному способі побудови описова частина стоїть після висновку.

Наприклад: *Проектом програми семінару передбачена доповідь Вашої організації на тему «Уніфікація систем документації».*

Композиційна стрункість службового листа визначається послідовністю викладу, характером і обсягом відомостей, що включаються до документа.

Правильне сприйняття тексту досягається за допомогою лаконічного викладу суті справи. У змісті листа необхідно виділяти головне, а подробиці та другорядні деталі опускають. Кожен аргумент потрібно доповнювати важливими фактами і цифрами.

2. Логічні.

Наприклад: *За результатами I семестру найвищі показники успішності з української мови мають учні б – А класу. Такі ж високі показники мають учні б-Б класу.* Протиріччя: найвищі показники може мати лише один із класів. Таким чином, із двох суджень одне істинне, а інше – ні.

3. Синтаксичні.

Типові порушення в побудові словосполучень, пов'язаних зв'язком керування, є результатом низького мовно-культурного рівня, недостатнього знання української мови. Варто перевірити, наприклад, чи правильні відмінки вживаються: завідувач кафедри, командувач армії, згідно з наказом, відповідно до розкладу, усупереч проханню, ужити заходів. Складними випадками керування, що можуть призвести до помилок, є:

- близькозначні слова-синоніми можуть вимагати різних відмінків: *оволодіти (чим?) англійською мовою - опанувати (що?) англійську мову*; слова-пароніми мають не тільки різне значення, а й різне керування (чи можливості керування): *оснований (на чому?) на правилах – заснований (ким?) науковцем*; нерозрізнення керування в українській і російській мовах: однакове за значенням дієслово у різних мовах може вимагати від додатків неоднакових відмінкових форм: *дякувати (кому?) учителю – благодарить (кого?) учителя*; неправильне використання прийменників. Вони можуть бути зайві, напр.: *не поступаються за рівнем – треба не поступаються рівнем; повниться від щастя – треба повниться щастям та ін..*

Дотримання синтаксичних норм керування сприяє чіткості формулювання, точності викладу, а отже, зрозумілості, дохідливості ділового чи наукового стилю.

Таким чином, можна зробити висновки, що зазвичай труднощі при складанні службових документів викликають варіанти узгодження присудка з підметом, сполучення збірних іменників й іменних конструкцій з числівниками.

4. Морфологічні. Наприклад: *тридцять двоє осіб* – тридцять дві особи (складені числівники ніколи не повинні включати збірні числівники).

5. Лексичні.

Невиправдане вживання іноземних слів (*репрезентувати* – *представити*); неправильне використання слів і термінів; застосування плеоназмів і тавтологій та ін.

Наприклад: *Здійснювати преміювання* – *преміювати* (*розщеплення присудка*).

6. Стилiстичні.

Найпоширеніша з них – штучне подовження мови. Системи автоматичного перекладу не тільки продублюють стилістичні помилки вихідного документа, а й можуть додати нових. Як правило, програми помиляються, обираючи з варіантів можливого перекладу слова такий, що не відповідає стилістичному оформленню документа.

Таким чином, текст – головний реквізит, завдяки якому складається та оформлюється весь документ. Грамотним вважається текст документа, у якому логічно викладено думки, правильно вжито відповідні терміни і застосовано слова на позначення та роз'яснення понять. Відсутність помилок – це запорука правильного й однозначного витлумачення інформації адресатом.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли до таких висновків:

- у наш час ділове листування залишається одним з найпоширеніших видів обміну інформацією;
- діловий лист набув відповідних рис, що характеризують його в усіх аспектах, до нього висувають певні вимоги, які полегшують роботу з ним не тільки під час складання, а й за використання його за призначенням;
- виклад тексту ділового листа має бути лаконічним, послідовним, переконливим і коректним; факти й події слід висвітлювати об'єктивно, всі аспекти розглянутого питання викладати зрозуміло, стисло, але достатньою мірою повно;
- службовий лист оформляють на бланку для службового листа або на чистому аркуші паперу;
- повністю опрацьований службовий лист містить у собі такі основні реквізити: штамп (повна назва установа - автора листа), номер і дата листа, назва установи-адресата, текст листа;
- характерними ознаками тексту повинні бути правильність; змістовність; послідовність та логічність викладу; точність; доречність та доцільність;
- правильно оформлений, недвозначний за змістом, бездоганний з погляду структури, грамотно написаний лист стане запорукою успіху справи організації, сприятиме створенню доброго враження про неї.

Перспективою подальших розвідок є детальний аналіз типових помилок при складанні текстів службових листів, створення електронного посібника для вдосконалення та подальшого студіювання лексико-стилістичних особливостей службових документів з метою регулювання ділових і виробничих контактів, зв'язків між суб'єктами ділового партнерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушик С.В. та ін. Сучасні ділові папери / С.В. Глушик, О.В. Дияк – К.: А.С.К., 2000. – 173с.
2. Головач А.С. Зразки оформлення документів: Для підприємств і громадян. – К.:

Сталкер, 1997. - 349 с. **3. Гриценко Т.Б.** Етика ділового спілкування. Навчальний посібник / К. : Центр учбової літератури, 2007.- 344 с. **4. Діденко А.Н.** Сучасне діловодство: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1998. - 256 с. **5. Зубков М.Г.** Сучасне українське ділове мовлення: Навч. посіб. для вищ.і серед.спеціальн.навч.закладів. – Х.: Торсінг, 2001. - 384с. **6. Шевчук С.В.** Українське ділове мовлення. – К.: Вища шк., 1998. – 271 с.

УДК 811.161.2

Чіхрай Тетяна Іванівна

Острог, Національний університет «Острозька академія»

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Л.С. Мініч

МЕТАФОРА ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ФЕНОМЕН: ВИКОРИСТАННЯ У ФУТБОЛЬНОМУ ДИСКУРСІ МЕТАФОР З ІНШИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми і її зв'язок з найважливішими науковими й практичними завданнями. Когнітивна метафора є одним із продуктивних засобів номінації у термінології футболу. Когнітивна метафора виступає однією з форм концептуалізації дійсності. Завдячуючи метафоричним асоціаціям під час пошуків нових термінів футбольна лексика активно проникає у ряд інших професійних галузей.

Актуальність статті, її мета, завдання, методи наукових досліджень. Актуальність теми роботи зумовлена потребою з'ясування ролі концептуальної метафори у футбольному дискурсі українського інтернет-простору. Дослідження спортивного дискурсу в медіапросторі уможливить розв'язання таких проблем: інституційний дискурс як спілкування у заздалегідь визначених межах; трансляція та поглинання різних спеціальних дискурсів засобами масової інформації та Інтернетом; еволюція жанрових систем; особливості реалізації інтенцій різних типів. Тож постає необхідність дослідження цих явищ як одиниць когнітивної лінгвістики. Мета роботи – виявлення концептуальних метафор футбольного дискурсу в інтернет-просторі, які запозичені з інших видів діяльності, розкриття їхнього функційного навантаження. Відповідно до напрямку дослідження, роботу виконано на основі методів, які доповнюють один одного: порівняльного, систематизації та описовий із використанням етимологічного, словотвірного, структурно-семантичного. Основним методом, який ми використали у нашій роботі, є метод концептуального аналізу. На сьогодні це провідний метод у когнітивній лінгвістиці. Також у семасіологічному функційно-комунікативному аналізі доцільно поєднувати структурний і концептуальний підходи.

Основний матеріал дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів. Симбіоз футбольної активності з іншими професійними сферами є доволі продуктивним. До футбольної мовної системи належать і окремі лексичні одиниці, і часом – мікросистеми термінів. У зв'язку з цим футбольна термінологіка постає як відкрита, динамічна структура, що знаходиться на етапі постійного розвитку і збагачення.

Варто вказати, що футбольна діяльність має витоки з військової галузі, бо спершу учасниками спортивних змагань були власне воїни. Спортивні вправи були прикладом тренування або розминкою перед самим боєм. Тому саме у спорті, а конкретніше у футболі, люди віднайшли реалізацію у потребі змагань. Із військової термінології у футбольну перейшов ряд найменувань діячів – «капітан», «захисник», «нападник». Також завдяки вторинній номінації у футбольному дискурсі використовуємо і слова військової лексики, які позначають найменування та перебіг самої битви: «розташування гравців на полі, контратака, завдати удару, атакувати, нападати» [7:11] тощо. Із військовою сферою футбольний дискурс поєднує характер змагань та боротьби, а також бажання перемоги. За таких умов ми маємо можливість спостерігати цікаве явище – із вихідної сфери запозиченню підлягають не окремі лексеми, а ціла мікросистема лексичних одиниць.

Футбольний поєдинок осмислюється через військові дії, оскільки мета учасників у цих двох сегментах полягає у здобутті перемоги над суперником. Модель військових дій та футбольного поєдинку передбачає наявність партнерів і суперників, а також набір визначених техніко-тактичних дій, необхідних для ведення бою. Терміни, запозичені із військової галузі шляхом метафоризації, набули поширення у лексиці футбольного дискурсу, а інтернет-простір дає можливість для розповсюдження та ширшого використання таких слів. Ще одним чинником, який сприяє використанню у футболі військового лексикону із попередньою метафоризацією є динамічність цього виду спорту, що демонструє схожість його із військовими діями. Варто наголосити, що спортивні оглядачі та футбольні коментатори часто застосовують метафоричні засоби з використанням військової лексики для того, щоб експресивно змалювати події, які відбуваються на футбольному полі.

Також військові поняття часто використовують для позначення частин футбольного простору. Наприклад, під час перегляду футбольного матчу можна простежити рух гравців від оборони чи від атаки. Наприклад, «облога воріт динамівців тривала до фінального свистка» [4: 15], «Тактично його важко назвати кваліфікованим гравцем. Скоріше це солдат, який виконує за будь-яку ціну накази тренера» [5:2]. Але футбол не обмежується самими змаганнями. Це ще й видовищний вид спорту, своєрідне мистецтво. Перебіг футбольного двобою – творчий процес, що вимагає натхнення та творчості, а не лише механічних дій чи майстерності. Це пояснює численні запозичення театральної термінології: дебют, арена тощо. Так, метафори, наприклад «сьогодні дебютувала рудоволоса надія Динамо» [5:2], «дублер Буффона продовжив контракт» [5: 4] вдало репрезентують такі запозичення.

Деякі терміни є міжгалузевими і функціують як у театральній, так і в футбольній лексиці. Футбольне поле подібне за формою та розташуванням глядачів, до театральної сцени. В обох випадках спостерігаємо події, котрі зачаровують публіку технікою гравців чи віртуозністю акторів. Футболістів направляє тренер, акторів – режисер: «Нападник київського «Динамо» Андрій Ярмоленко вирішив спробувати себе у новому амплуа» [5: 5]. Саме тому, у мовленні футбольних коментаторів та журналістів зустрічаємо слова та вирази із театральної лексики, які використовують для опису подій, що відбуваються на футбольному полі: «Артем Мілевський знову демонструє свої акторські здібності» [5: 3].

У футбольній лексиці простежуються й мовні одиниці зі сфери енергетики. Своєрідну негативну семантику має фраза «гріти лаву запасних» [5:11], тобто не грати у основному

складі команди. Сфера будівництва теж стала основою для багатьох метафоричних виразів футбольного характеру. Оскільки у футболі, за допомогою певних технічних та тактичних дій гравці повинні: «сконструювати атаку» [4: 20], що уподібнюється зведенню будівлі. Метафорою такого типу є «гравець вдало підібрав ключі до воріт суперника» [5:10].

Важливою сферою для постачання метафор у футбол є інші види спортивного дискурсу. Насамперед, яким дивним це б не здавалось, найбільш поширеним спортом, із якого метафори надходять у футбол є шахи. Найчастіше така метафоризація стає можливою завдяки порівнянню футбольного поля із шаховою дошкою «Шах і мат всім критиканам Реброва, його команда перемогла, а значить довела, що ще готові боротись»[5: 4], «Дитячий мат у цій гольовій партії» [5: 11].

Ще одним спортом із якого футбол запозичив чимало слів завдяки метафоризації є бокс. Для надання більшої емоційності тексту використовують такі терміни боксу, як нокдаун, нокаут, хук тощо: «на десятій хвилині команда програє два м'ячі, а це уже нокдаун» [5:12]. У боксі є фраза вкинути на ринг білий рушник, яка означає здаватись, виходити з гри: « Уболівальники думали, що команда вже давно вкинула білий рушник на поле, але ж у нас не бокс, тому граємо до останньої хвилини» [6: 16].

Цікаво те, що часто автори виразів, які містять метафоричні назви з інших видів спортивного дискурсу, зазначають звідки саме перейшла фраза, тим самим не дають такій конструкції утвердитись у мові футболу. Проте, цікавим є те, що слово «дербі» [4], яке вже давно має значення власне футбольного терміну прийшло у футбол із автомобільного спорту, де з'явилось завдяки кінному. Означав цей термін, як і зараз запеклу боротьбу між суперниками з одного регіону, проте вперше його використали у матчі між двома командами з одного міста у графстві Дебішир, для порівняння незрозумілої гри із конячими забігами. Популярне слово штанга теж перекочувало у футбол з іншого спортивного дискурсу, а саме із важкої атлетики. Варто наголосити, що використання у футбольному дискурсі метафор із інших видів спорту потрібне для підкреслення високих досягнень учасників дискурсу, а також зазначення їхньої високої кваліфікації.

Симбіоз футбольної сфери та інших професійних сфер є доволі продуктивним. Футбольна лексика запозичує від окремих лексичних одиниць до цілих мікросистем термінів. У такий спосіб у футбольній лексиці представлені терміни із багатьох сфер діяльності людини: військової сфери, юриспруденції, мистецтва, сфери транспорту, медицини, тощо. У зв'язку зі цим футбольну термінолексику можна охарактеризувати як відкриту динамічну систему, котра перебуває у процесі постійного розвитку. Окрім того, футбольну сферу можна переосмислити крізь призму інших сфер діяльності людини.

Висновки. Отже, завдяки метафоризації у футбольному дискурсі має місце процес проникнення у футбольну лексику термінів із різних спеціальних сфер. За допомогою метафоризації чи перенесення ознак певної лексеми із цих сфер з'являються нові номінації у футбольному дискурсі, оживлення набуває мова коментаторів та часто цікавішими і багатшими стають тексти сучасних блогерів, спортивних оглядачів та журналістів. Таке проникнення слів із вторинною номінацією спричинене подібністю футбольної діяльності із кожною з названих галузей життя. Активне використання метафори зумовлюють також експресивність та креативність спортивних журналістів і футбольних коментаторів з одного

боку, та потреба чергувати уже зафіксовані терміни з новими позначеннями для уникнення монотонності і тавтології у футбольних текстах та репортажах з іншого.

Український футбольний дискурс насичений метафорами, які відображають підходи до його трактування. Це дає нам підставу стверджувати, що когнітивний аналіз спортивного дискурсу і окремо футбольного діячів становить перспективу подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с. **2. Бондаренко И. В.** Что лежит в основе концептуальных метафор? / И. В. Бондаренко // Когнитивно-коммуникативные аспекты филологических и методических исследований. – Калининград: Изд-во Калинин. гос. у-та, 2001. – С.19-21. **3. Голодюк Я. Б.** Прагматичні виміри українськомовного інтернетного дискурсу: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Голодюк Ярослав Борисович. – Івано-Франківськ, 2013. – 204 с. **4. Максимчук В. В.** Неологізми футбольного дискурсу як об'єкт лексикографічного опису / В. В. Максимчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. праць / [гол. ред. І. Д. Пасічник]. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 57. – С. 85-89. **5. Блоги [Електронний ресурс]** // Футбол UA. – Режим доступу: <https://www.ua-football.com/ua/blogs>. **6. Блоги [Електронний ресурс]** // Футбол 24. – Режим доступу: <https://football24.ua/blogs/>. **7. Статті [Електронний ресурс]** // Футбол 24. – Режим доступу: https://football24.ua/statti_tag55036/.

УДК 811.161.2

Цой Діана Дмитрівна

*Харків, Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Ю. М. Леbedенко*

МОВНО-СТИЛІСТИЧНА ПАЛІТРА ГУРТУ «ОДИН В КАНОЕ»

Як і будь-який вид мистецтва, музика закарбовує в собі мову на певному історичному етапі й передає знання про неї наступним поколінням; водночас вона презентує духовно-культурний рівень нації (а отже, і стан мови) сучасникам, світовій спільноті. Тому природно, що пісня повинна вбирати лише найкращі мовні традиції, пильнувати їхню чистоту й водночас зберігати своє мистецько-естетичне призначення.

Сучасна українська пісня має велику популярність. Про це свідчать численні перемоги наших виконавців на вітчизняних і міжнародних конкурсах. А чи завжди пісня формує позитивний імідж українського суспільства та його культури? Часто сучасна музика втрачає своє первинне мистецько-естетичне призначення і демонструє зразки мовлення так званих «мовних низів». Вона вбирає в себе просторічну і сленгову, запозичену й кальковану лексику, орфоепічні та синтаксичні помилки.

Українську лінгвофольклористику представляють Л. Рак, О. Назарук, К. Шульжук, С. Єрмоленко, В. Чабаненко, Г. Сагач та ін. Зокрема словотвір іменників зі значенням зменшення в ліричних піснях, прикметникову та дієслівну синонімію розглянуто в працях Р. Волощук, П. Мишуренко з'ясовував функціонування складних слів у мові фольклору, Б. Ключковський досліджував прикладки і сполучення неприкладкового характеру, К. Шульжук – звертання, Й. Дзензелівський – лексику демонології, В. Чабаненко – засоби експресивності тощо.

Зацікавлення сучасною піснею проявляється в ряді праць останнього десятиліття. Дослідження О. Карпетян присвячено опису експресивно-семантичної структури ліричної пісні, у праці А. Власової досліджуються культурологічні особливості сучасної української пісні, А. Коноз – комунікативний аспект пісенних текстів, у праці Ю. Яручик спостерігаємо аналіз культури мовлення українських музичних гуртів, О. Клещова – мовностилістичні особливості пісень українського гурту «Океан Ельзи».

Сучасна мовознавча наука потребує комплексних праць, які б дослідили мовну особистість автора-виконавця, адже нам є чим пишатись: чудові, глибокі за змістом тексти сучасних пісень українських музичних гуртів «Океан Ельзи», «Скрябін», «Бумбокс», «Друга ріка», «Тік», «Танок на майдані Конго», «Один в каное».

«Один в каное» – український музичний інді-гурт. Він бере свій початок у 2010 році у Львові, коли ініціатор створення колективу зібрав на спільні репетиції 7-8 досі незнайомих між собою людей. Жоден учасник колективу не був професійним музикантом. Члени колективу змінювалися протягом року, поки Ірина Швайдак та гітарист Устим Похмурський не вирішили відділитись. Згодом до них долучилась Олена Давиденко, і тоді сформувався сучасний склад колективу «Один в каное». Гурт не має продюсера та команди. У 2016 році вийшов перший однойменний студійний альбом. Також відбувся всеукраїнський тур майже усіма обласними центрами України.

Мета статті – проаналізувати мовностилістичні особливості текстів пісень українського гурту «Один в каное».

Учасники гурту «Один в каное» є вихідцями зі Львівської області, тому можна говорити про вплив на їхнє мовлення діалектного оточення. Невипадково помічаємо випадки неправильного наголошення (порушення орфоепічних норм), наприклад: було замість бу́ло: «Як то було завжди», вто́плю замість втоплію́, зна́йду замість знайді́, ходжу замість ходжі́ та ін.

Трапляються в композиціях гурту і деякі граматичні неточності, зокрема порушення морфологічних норм. Наприклад, у пісні гурту фігурує словосполучення *не даш* («Мені би тікати, але ж ти не даш»). Очевидно, що тут слід уживати правильну особову форму дієслова *давати* – *ти не даси*. Або ж у пісні «Саме та (Осінь)» *неправильно вжито форму дієслова падати*: «Знову ми всі як один – білі вірші, // Лише коли паде дощ – раптово інші. Використовуються й усічені форми слів: *тре* замість *треба* (Кажуть, що природа-мати держить нас, як їм там *тре*), *лю* замість *любов* (Твоя кислота в моїй простоті // Випалила всю // Лю...);

Такі випадки ми пояснюємо прагненням до більшої милозвучності мовлення, щоб воно збігалось з акордами пісні, зберігалася її рима та ритміка.

Лексична палітра пісень гурту «Один в каное» представлена словами іншомовного походження, зокрема запозиченими з англійської, французької, іспанської, голландської, арабської та італійської мов, наприклад: *джаз* (*В тебе хриплий бас, а такі найчастіше // Наспівують джаз, а я – щось інше*), *бармен* (*Звідки ця румба? // Бармен, повтори!*); *соус* (*Свої заляпані соусом крила, // На них записала останні новини*); *румба* (*Звідки ця румба? // Бармен, повтори!*); *мокко* (*Зваж, небо кольору мокко – // Тільки б не збігло там наше молоко*); з голландської: *трос* (*Трос відв'язали були і дім мій відчалує // На глибину, де щось та й чекає...*); *факір* (*Де мої слуги? Де мої факіри? // Де мої змії? Де мої шкіри?*).

Також використовуються жаргонізми, сленгові слова, наприклад: *втикати, ноут* (*Вже краще втикати в ноут // На пару днів*); просторічна лексика: *тута* замість *тут* (*Що ти робиш тут? // Тут з водою скрута*); діалектизми: *відки* (присл.) – *звідки* (*І повзе ліниво човен, і воркоче, і бурчить: // Відки взявся я – не знаю; чим прийдеться закінчить*), *к собі – до себе* (*Біг мій вічний – тож не знаю. Хвиля носить, буря рве, // Скали грозять, надять-просять к собі береги мене*); русизми (подекуди пристосовані до української вимови): *тапочки* замість *капці* (*І тепер тендітні холодні дочки // Кожен день міняють свої тапочки*), *ждеш* замість *чекаєш* (*Хто ти, човне? Що шукаєш? Відки і куди пливеш? // І за чим туди шукаєш? Що пробув? Чого ще ждеши?*), іменно замість *саме* (*А хто знає, може, в бурю іменно спасешся ти! // Може, іменно тобі ся вдасть до цілі доплисти!*); варваризми: *Stop*, *о'кей* / *Все, без спроб! / Почалось! Де ставити Stop?* («Шахи») [10] – де зупинитися? *Маленький хлопчик калачиком, / Скажи, а в мене який синдром? / Скажи як є, скажи «тру»* (тобто правду): */ Коли я вперше напівпомру?* («Маленький хлопчик»).

У текстах пісень гурту знаходимо своєрідні авторські новотвори-оказіоналізми. Знаходимо своєрідні авторські неологізми, наприклад у пісні «Маленький хлопчик»: *Маленький хлопчик калачиком, / Скажи, а в мене який синдром? / Скажи як є, скажи «тру»*: */ Коли я вперше напівпомру? / Маленький хлопчик, ти тут, ти є!* / Або в пісні «Стіни»: */ Вовчі лігва, нори лисячі, / А люди хочуть бути вищі. / Сади бетонно-балконно-висячі / Над рівнем моря на сотні, тисячі.*

Щодо художніх засобів, ужитих у текстах пісень гурту «Один в каное», то переважають епітети (напр. „тиха ніч”, „теплий дощ” і „темна вода”), метафори, а також як різновид метафори – персоніфікації, серед яких: „дощ буде іти”, „ніч відійде”, „висохла ніч”, „вітер погас”, „паде зоря”, „фестиваль снів”.

Метафору „дощ буде йти” часто використовують у повсякденному мовленні, тому вона майже не вирізняється своєю образністю, вона належить до так званих сухих, або стертих (безобразних) метафор. Метафори „висохла ніч” та „вітер погас” можемо віднести до маловживаних метафор, поетичних засобів виразності, адже їх можна зафіксувати тільки в художніх творах, а в повсякденному мовленні ці метафори зазвичай не використовують. Такі конструкції надають пісні більшої художньої образності.

Отже, мова пісень українського гурту «Один в каное» яскрава за лексичним складом, має своєрідні фонетичні та граматичні особливості. Оказіональність надскладних слів спирається водночас і на зовнішню, і на внутрішню форму цих утворень. Це надає текстам пісень мелодійності, образності, експресивності. Їх оригінальний і разом з тим прозорий зміст точно розрахований на естетичну свідомість людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Власова А.Ю.** Культурологічний аспект сучасної української пісні та її мова // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2016. - С.33-36.
2. **Карапетян Е.А.** Экспрессивно-семантическая структура русской лирической песни как жанровой формы художественной речи и лексические средства ее формирования: дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук. – Ставрополь, 2001. – 254 с.
3. **Клещова О.Є.** Мовностилістичні особливості пісень українського гурту «Океан Ельзи» // Лінгвістика. - 2013. - № 3. - С. 122-129.
4. **Коноз А.С.** Особливості музичного та пісенного дискурсу, комунікативний аспект пісенних текстів // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2004, №3: Філологічні науки. — С. 85–96.
5. **Яручик Ю.** Культура мовлення українських музичних гуртів // Дивослово. – 2012. – № 8. – С. 36 – 39.

УДК 378.147.091.31-059.2:37.091.321

Дацук Андрій Андрійович

Харків, Харківський національний медичний університет

Наук. кер.: О.В. Самолисова

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Актуальність проблеми. Найважливішим завданням реформування освіти в Україні є підготовка освіченої, творчої особистості, готової забезпечувати потреби суспільства у професійній діяльності як на національному, так і на міжнародному рівні. Цьому сприяє запровадження компетентнісного підходу у сучасну вищу освіту і формування професійної компетентності майбутніх фахівців як показника якості отриманої освіти [3].

Однією з головних умов формування майбутнього фахівця, вітчизняні науковці [2] розглядають розробку й використання сучасних педагогічних технологій, а їх запровадження – виконанням одного з найважливіших завдань сучасної освіти – управління процесом навчання [6]. Вимоги сьогодення потребують від університетів досягнення якісно нового рівня способу подання навчального матеріалу, тому, окрім традиційних, вони готові запроваджувати сучасні педагогічні технології.

Метою статті став аналіз сучасних педагогічних технологій, які використовуються для формування професійної компетентності майбутніх фахівців у вищій школі і обґрунтування доцільності їх застосування в медичній освіті.

На думку М. В. Гриньової і Г. К. Селевко [5], педагогічна технологія повинна відповідати таким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності):

1. Концептуальність – опора на наукову концепцію, яка обґрунтовує досягнення освітніх цілей з філософської, психологічної, дидактичної, соціально-педагогічної точок зору.

2. Системність – підтвердження ознак системи: логіки процесу, взаємозв'язку усіх складових, цілісності. Уможливує діагностичне цілепокладання, планування, проектування, варіабельність методів і засобів для корекції результатів.

3. Ефективність – гарантування досягнення відповідного результату навчання при оптимальних витратах, забезпечити відтворюваність іншими суб'єктами О. С. Третяк [7], розглядає чотири рівні у структурі педагогічних технологій:

- а) концептуальний (теоретичний);
- б) технологічний (організація навчального процесу);
- в) процедурний (конкретні дії);
- г) технічний (наявні засоби навчання, зокрема, технічні).

Серед інноваційних технологій навчання Л. Б. Муц [4] виокремлює такі види:

- а) інформаційні – спрямовані на розвиток знань, умінь, навичок;
- б) операційні – формують способи розумових дій;
- в) емоційно-художні й емоційно-моральні – удосконалюють сфери естетичних і моральних відносин;
- г) технології саморозвитку – формують самокеруючі механізми особистості;
- д) евристичні – розвивають творчі здібності;
- е) прикладні – розбудовують дієво-практичну сферу.

Аналіз літературних джерел і власний досвід дозволяють виокремити серед них такі, які, на нашу думку, максимально сприятимуть формуванню професійної компетентності фахівців у різних сферах та зокрема майбутніх лікарів.

1. Особистісно орієнтована (антропоцентрична) – це науково обґрунтований вплив на студента з метою максимального забезпечення комфортних умов всебічного розвитку його особистості, реалізації природних потенціалів, спрямованих на формування самоідентифікації, самовизначення, самореалізації, самостійного вирішення проблем як у типовій, так і у складній, нетиповій, професійній ситуації. Сприяє формуванню компетентностей самостійної роботи; розв'язання проблем.

2. Розвивальна – базується на принципах цілеспрямованості у визначенні складності постановки і шляхів вирішення завдання. У медицині, зокрема, спонукає до самостійного пошуку методів обстеження, лікування пацієнта із залученням усіх можливих джерел. Важливим є ускладнення таких завдань. Забезпечує розвиток компетентностей аналізу й синтезу інформації; самостійної роботи.

3. Групова – через використання ситуаційно-рольової гри (у медицині, як варіант, частина студентів представляє пацієнта, інша – лікаря у процесі їх взаємовідносин). Формує компетентності міжособистісного спілкування і роботи в команді.

4. Формування креативної особистості – прищеплення майбутнім фахівцям використання елементів творчості у вирішенні проблеми: пошук аналогічних ситуацій, здатність порівнювати; висловлювати власні припущення і аналізувати їх і т.ін. Закладаються основи здатності до індукції нових ідей.

5. Навчання через дослідження – особливо ефективно при вивченні природничих наук, зокрема медичних, оскільки у них є багато об'єктів і явищ, які можна піддавати дослідженню. Це розвиває критичне мислення, що у медичній освіті стає підґрунтям формування клінічного мислення: через досліди, експерименти, обробку результатів і т.ін. до навчально-пізнавальної, науково-пізнавальної і науково-дослідницької роботи. Набуваються компетентності науково-дослідної і самостійної роботи.

6. Синектична – полягає у груповому вирішенні проблем за допомогою метаморфозного мислення, використання сміливих гіпотез, інтуїтивних рішень, «хибних» ідей. Розвивається з 60-х років ХХ століття (Brainstorming).

7. Метод проектів – передбачає пошук необхідної інформації, її інтеграцію, структурування та виготовлення нового інформаційного продукту, сприяє виробленню умінь працювати з інтенсивними потоками інформації, вибираючи з них головне і необхідне, є поштовхом для творчої самореалізації особистості. Співробітництво студентів та викладачів у створенні проектів зумовлюють реалізацію технології співпраці і можливості діяти відповідно до своїх інтересів і здібностей. Сприяє формуванню компетентностей аналізу і синтезу; ініціативності; розроблення і управління проектами.

8. Проблемні дискусії: круглий стіл, панельна дискусія, форум, дебати і т.ін. У роботі з майбутніми лікарями дає можливість студенту висловлювати свої думки, часом хибні, а викладачу й іншим учасникам, скеровувати їх у правильне русло, виправляти.

9. Інформаційні технології – використання всіх можливих інформаційних джерел (літературних, електронних, інтернету тощо) для вирішення навчального завдання, що потребує навичок володіння комп'ютером, знання іноземних мов.

10. Телемедичні технології – забезпечують розвиток навичок з доступу до діагностичної та консультативної бази будь-якої медичної установи у будь-який час і розширює можливості лікаря своєчасно поставити правильний діагноз та надати адекватну допомогу. Майбутні лікарі усвідомлюють можливість зворотного зв'язку із своїми наставниками і колегами у майбутньому.

11. Дистанційна освіта – швидкий, зручний, доступний і економічний спосіб отримання інформації, за яким – майбутнє університетської освіти [1], успішний практично у всіх галузях, але викликає багато суперечок щодо упровадження у медичній, у зв'язку з побоюваннями щодо погіршення якості підготовки [8]. Крім того, успішно використовується за кордоном.

12. «Кейс»-технологія є практикою використання «кейсів» як засобу навчання у галузях права, бізнесу, медицини, освіти, тому набуває популярності й пропагується зарубіжними колегами у медичній галузі. «Кейс» (з англ. – випадок) – це дуже деталізовані, контекстуальні, описові доповіді й повідомлення про викладання та учіння. Використовують для допомоги майбутньому лікарю у розумінні специфіки клінічних ситуацій і формуванню умінь розв'язання проблемних ситуацій, адаптації студента до майбутньої діяльності. Сприяє розвитку компетентності вирішення проблем, прийняття рішень.

13. Система ECTS (кредитно-модульна система) – засвоєння навчального матеріалу тематично послідовними взаємопов'язаними блоками (модулями), що забезпечує можливість підсумкового контролю щодо певних знань, навичок і умінь, обсягу теоретичного й практичного матеріалу. У медичній освіті проводиться перевірка кожної складової: тести, теоретичне опитування, виконання відповідних практичних завдань, аналіз додаткових методів обстеження, знання інструментарію, написання історії хвороби.

Таким чином, упровадження у професійну підготовку майбутніх фахівців інноваційних технологій сприятиме підвищенню ефективності формування їх професійної компетентності шляхом розвитку окремих компетентностей.

До інноваційних технологій потрібно віднести також використання 3D проєкції в медицині.

Поступово технологія 3D друку входить до нашого життя, відкриваючи все нові можливості в самих різноманітних галузях діяльності [9].

3D – принтер – це спеціальний пристрій для виведення тривимірних даних. На відміну від звичайного принтера, який виводить двовимірну інформацію на аркуш паперу, 3D – принтер дозволяє виводити тривимірну інформацію, таким чином, щоб створювати певні фізичні моделі. В основі технології 3D – друку лежить принцип шарового створення (вирощування) твердої моделі. Матеріали для друку можуть використовуватися різні, в залежності від призначення друкованої моделі [9].

Однією з галузей використання сучасних технологій тривимірного друку є медична освіта та практика [9]. У цій сфері тривимірний друк може допомогти врятувати людське життя. 3D принтери можуть відтворити точну копію окремих частин людського тіла для ефективнішого навчання медиків [9]. Також можливе відпрацювання прийомів у підготовці до складних операцій. 3D технології починають використовуватись для створення окремих живих органів з метою заміни тих, що отримали пошкодження. Так, у 2011 році успішно була спроба вчених створити живу людську нирку. Для її вирощування витратили три години. Як матеріал зазвичай використовується біомаса з високим вмістом стовбурових клітин. Сам факт можливості виготовлення живих органів забезпечує великі перспективи для медицини. Ще одна сфера застосування 3D принтерів в медицині – конструювання спеціальних медичних інструментів, індивідуально під замовлення для кожного пацієнта відповідно з його захворюванням [10]. Уже сьогодні за допомогою 3D – принтера у світі активно друкують медичні протези з титану, які завдяки комп'ютерній томографії виходять надзвичайно точними, а керамічному покриттю, легко приживаються з тканинами людини. Наприклад, у стоматології за допомогою 3D друку вже можна отримувати протези та коронки за значно менший час, ніж при традиційній технології виготовлення. Головна перевага 3D-друку – свобода вибору форми того об'єкту, який потрібно побудувати за допомогою 3D – принтера [10].

Друк органів людського організму, можливо, буде реалізовано незабаром, адже за останні роки вченими зроблено безліч відкриттів у даній сфері. Так, проводяться дослідження з метою створення справжнього біопринтера, здатного не тільки створювати 3D-моделі організму, але й здійснювати друк органів, що ідеально підходять для конкретної людини на основі тривимірної проєкції [10].

Застосування 3D-принтерів у медицині – це величезний стрибок вперед, здатний вирішити проблему інвалідності і брак органів для пересадки, а також рятувати людські життя.

Висновок. Узагальнюючи сутнісні ознаки інноваційних педагогічних технологій, проаналізованих у статті, і прогнозованих результатів їх упровадження, впливає от що: для формування професійної компетентності майбутнього фахівця як всебічно розвиненої, творчої особистості не можна обмежуватися однією технологією. Інтегрований результат може дати цілісна система, компонентами якої є сукупність прогресивних технологій, спрямованих на розвиток особистості майбутнього професіонала.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Богатирьова Р. В.** Основні завдання вищої медичної освіти у процесі реформування системи охорони здоров'я України / Р. В. Богатирьова / Медична освіта.–2013.–№2.– С.5. 2. **Загринчук М. С.** Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах України в сучасних умовах на основі компетентнісного підходу / М. С. Загринчук, В. П. Марцинюк, І. Р. Мисула // Медична освіта.–2013.–№1.– С.11-17. 3. **Луговий В. І.** Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – №2(63). – С.13-25. 4. **Муц Л. Б.** Застосування педагогічних програмних засобів освіти у навчальному процесі вищої школи / Л.Б.Муц // Медична освіта.– 2013.– №1.–С.42-46. 5. **Педагогічні технології : теорія та практика : [навч.-метод. посібник] / [за ред. проф. М. В. Гриньової].** – Полтава : АСМІ, 2006. – 230 с. 6. **Сисоєва С.О.** Педагогічні технології:визначення, структура, проблеми впровадження / С.О.Сисоєва // Неперервна професійна освіта:теорія і практика.–2002.– Вип. 4.–С.69-79. 7. **Третяк О. С.** Застосування інноваційних педагогічних технологій. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: Монографія / За заг. ред. В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. – К.: «Педагогічна думка», 2011. – 260 с. 8. **Moore M.** Distance Education in the Helth Science/ М.Моore,J.Savrock.– Pennsylvania, 2001.–123 р. 9. **3d принтер** [Електронний ресурс] // 3DNews Daily Digital Digest. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/3D-принтер>. 10. **3D принтери** в медицине [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cybercom.ru/solutions/usage/3Dprint-medicine/>.

Шевченко Ірина Олександрівна

*Харків, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доцент Павлова Інна Андріївна*

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ У РОМАНІ І. БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ»

Одним із основних напрямків розвитку стилістики художньої літератури є розробка питань, пов'язаних із системою засобів характеротворення, притаманних ідіостильям окремих письменників, зокрема, і специфікою портретного змалювання персонажів. Мовностилістичні особливості портретних описів виступали предметом досліджень цілої низки лінгвістів (праці О.С. Горшенєвої, Т.В. Насалевич, І.Р. Семенчука, А.Ю. Скачкова та інших).

Портретні описи І. Багряного насичені стилістично маркованими елементами, оригінальними прикладами тропейчного слововживання та використання засобів стилістичного синтаксису. Аналіз даних лінгвостилістичних особливостей допомагає сформулювати уявлення про ідіостиль цього письменника, що і складає актуальність обраної теми.

Мета роботи — виокремити і описати лексичні засоби створення портретних описів на основі мовного матеріалу роману «Тигролови» І. Багряного.

Для досягнення мети потрібно розв'язати наступні завдання:

— визначити поняття «портретного опису» та його типологію;

— проаналізувати лексичні засоби портретної репрезентації героїв роману «Тигролови» І. Багряного;

Методи, якими ми послуговуємося в даному дослідженні: описово-аналітичний метод, текстологічний метод, метод семантико-стилістичного аналізу, метод зіставлення.

Розрізняють такі напрями лінгвістичного дослідження портретних описів:

1. Структурно-композиційний (Є.О. Гончарова, О.М. Беспалов, Т. Іжевська, І.В. Родіонова);

2. Лінгвостилістичний (І.А. Бикова, О.С. Горшенєва, К.Я. Кусько, І. Краус);

3. Лінгвокогнітивний (Л.І. Белєхова, С.Ю. Селєзнева);

4. Лінгвопрагматичний (Н. Борисенко) [4: 122].

Конкретними мовними особливостями портретних описів є:

— концентрація в тексті атрибутивних та адвербіальних конструкцій (або їх поєднання);

— перевага складних речень з підрядними означальними;

— перевага однотипної комунікативної структури речення: дане – нове;

— єдина часова форма опису;

— перевага іменників конкретно-предметної семантики та використання їх в прямому номінативному значенні;

— зв'язок між реченнями переважно паралельний [3: 108].

Таким чином, можна зробити висновок, що портрет персонажа є одним з найважливіших елементів структури художнього твору, позаяк відіграє значну роль у створенні образу героя, а багатство мовностилістичних засобів, використовуваних автором в портретних описах, віддзеркалює ідіостиль письменника.

Існує два напрями вивчення лексичного наповнення портретних описів:

1) на основі лексико-семантичної класифікації (вивчаючи синонімічні, антонімічні, дериваційні, гіпер- і гіпонімічні зв'язки між словами);

2) на основі зв'язку з реаліями зовнішності людини (використовуючи предметно-тематичні групи).

У даному дослідженні ми будемо послуговуватися другим підходом.

Г.В. Старикова поділяє лексику портретних описів на:

1) соматичну (частини тіла людини);

2) вестіальну (предмети одягу);

3) кінесичну (міміка, пози, жести) [5: 7].

Л.М. Грижак доповнює дану класифікацію ще одним типом – лексикою загальної портретної характеристики персонажів (стать, вік, зріст) [2].

Проаналізуємо кожну з цих чотирьох груп.

1. Соматизми поділяються на окремі групи залежно від функціонального навантаження в тексті:

— структурні (стилістично нейтральні номінації частин тіла, що притаманні всім людям): Ніщо не поламане, руки, ноги, голова — цілі [1: 65], А дівчина закусила репнуту губу і, зітхнувши шумно, одвернулася лицем до дуба, притислась зручно щокою до сідла [1: 108];

— структурно-ідентифікуючі (стилістично нейтральні номінації елементів тіла, що притаманні окремим людям): а борода, як у Скобелева [1: 193], рудий вусатий дядько [1: 147];

— структурно-характеризуючі (стилістично марковані): При таких літах — і така у вас, прости Господи, мордяка! [1: 51].

2. Вестизми вживаються при описуванні одягу героїв. На відміну від соматизмів, назви одягу не є обов'язковими атрибутами портретного опису, і тому вони завжди виступають засобами індивідуалізації та характеристики персонажів. Виділяють дві групи вестизмів:

— назви предметів одягу: капелюх, штани, жупан, ремузи, унти [1: 136] тощо;

— назви аксесуарів: на шиї намисто й дукачі, над чолом волосся перетяте блакитною стрічкою [1: 169].

У тексті роману трапляються розлогі описи предметів одягу, що слугує меті характеристики персонажів (вказує на рід діяльності та регіональні особливості): таких два соколи, таких два пишних королевичі: в гаптованих лапчатих унтах, що являли собою своєрідне чудо мистецтва, в добрій новенькій мисливській своїй уніформі, гаптованій і оздобленій по-тубільному, підперезані набійницями, а назверх — пишні оленячі дохи до п'ят з величезними одкладними ковнірами; на головах козулячі папахи [1: 170].

Деякі вестивальні описи можна протиставити за ознакою «світська претензійність» (Один з них — в пенсне і крагах, ще й в модних англійських бриджах [1: 32]), «народність» (дівчата у вишиваних сорочках, у намисті, парубки в шапках і киреях [1: 56]).

Вестивальні номінації вживаються також для характеристики матеріального становища героїв: Одна в потертих простих панчохах, одна — в хлоп'ячих шкарпетках [1: 198].

І. Багрянний майстерно описує не лише предмети одягу, але й соціальні аспекти їх носіння: В такому убранні ніхто їх і не просить до танцю [1: 198], Пильно дивились на розцяцьковані унти і дохи... І полізли далі. Либонь, взяли їх за двох “відповідальних”, екзотично вбраних представників влади з місць, а то й з центру [1:178].

3. Кінесизми змальовують:

— жести: Вони бгали під себе ноги і, похнюпившись безнадійно, проводили тремтливо плечима, втягали голови в плечі [1: 199].

— манери та поводження: ...більше за всіх і зухваліше від усіх регочеться та сипле приперченими словами [1: 32], ...ходила по хаті, мов пливла [1: 59].

— психологічні реакції героя на події, що відбуваються: Дівчина розплющила очі. Заморгала віями. Здивовано, потім злякано. Швидко відхилилась від грудей [1: 163], Дівчина зовсім почервоніла, але не відвела очей, дивилась з-під насуплених брів, наче націлялась

з рушниці [1: 61], Наталка вмить спалахнула, здивувалась. Почервоніла, зламала брови і відвернулася [1: 132].

4. Назви загальної портретної характеристики описують основні ознаки людини, а саме:

— стать: Але ж то був чоловік, у штанях, у шкірянім, мисливським одязі... Так, то був чоловік, юнак... [1: 46];

— вік: ще молоде [обличчя] [1: 50], старенький, зморщений, безбородий дідусик, був радий, як маля [1: 210], їй понад п'ятдесят років, а вона виглядає ще молодо й бадьоро [1: 71];

— статуру: ставна [дівчина] [1: 59], гнучка, як вуж, граційна, як мавка [1: 132].

Інколи до лексики портретних описів також зараховують фонічні характеристики голосу: І голос у неї такий, як у дочки, тільки не такий гострий, якийсь тепліший, ближчий. [1: 71].

Окрім власне описової портретної лексики, іншим тематичним різновидом, що часто вживається І. Багряним у характеристиках героїв є назви осіб за професією, родом занять чи соціальним станом: Ось окремі фотографії, теж дореволюційні: козацькі осавули, хорунжі, отамани... В формі уссурійських та амурських козаків [1: 64], Біля крайнього столика при вікні сидить бравий майор — чорнобривий, з м'ясистим носом, віком понад тридцять літ, — майор ОГПУ — НКВД [1: 31], Його всі величають, не то жартома, не то серйозно, «професором» [1: 32].

Інколи автор вдається до фольклорної стилізації: чорнобривий [1: 31]; бистроока дівчина виступала, мов горлиця [1: 56] що то за сокіл був [1: 72]; обличчя рожевіло, цвіло, як рожа [1: 91] таких два соколи, таких два пишних королевичі [1: 170]; цвіла, як мак [1: 200] тощо.

Портретні характеристики, дані одними героями іншим або самим собі, насичені розмовною мовою: Та ба: вона — красуня, чиста тобі дворянка [1: 208], Григорій подивився в шибку — дійсно, морда! [1: 125], ...чого то вони так ходять вихилясом, затискаючи ноги межі ноги? Дрочаться! [1: 195], цибатий зять [1: 108]. Трапляються й елементи згубленої лексики: попід носом почорніло, немов у пса під хвостом [1, с. 168]. У деяких випадках автор не цурається навіть натуралістичних подробиць: А на губах її замерзла кривава піна [1: 219], Волосаті груди їй ходили ходором над сухими ребрами, що вилазили з лахміття [1: 42]. В одному випадку натуралістичний опис поєднаний з прийомом контрастування, що слугує створенню іронічного ефекту: Елегантні пані і ще елегантніші дівчата ходили в грубесних валянках, в ганчір'яних потворних бурках, що виглядали на ногах, як балони, набиті клоччям і повикривлювані в різні боки [1: 185].

У портретних описах І. Багряного було знайдено порівняно мало авторських неологізмів (оказіоналізмів): макоцвітна [1: 106], мрійноокі [1: 153] та декілька слів з елементом «пишний»: пишнобарвний [1, с. 171], пишногруда [1: 197], пишноперий [1: 171] тощо. Стилістично оригінальним було утворення дієслова від прикметника «золотий»: Пасемко волосся тріпотіло і золотилось над бровами [1: 132].

Для передачі регіональних особливостей автор вживає в портретних описах деякі фонетичні варіанти слів та діалектизми: мужеська (краса) [1: 170], квадратове (обличчя) [1: 136], висхлі (пательки) [1: 101], назверх [1: 169] тощо.

Отже, автор у романі використовує досить багато лексичних засобів у портретних описах героїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Багрянний І.** Тигролови; Морітурі. – К.: Наукова думка, 2000. – 368 с.
2. **Грижак Л.М.** Мовні особливості портретних описів в англійській художній прозі 16 століття / Л.М. Грижак // Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації: матеріали III Міжнародної науково-практичної заочної конференції, (Острого, 17 жовтня 2014 р.). – Острого: Національний університет «Острозька академія», 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2014/movni-osoblyvosti-portretnyh-opysiv-v-anhlijskijhudozhnij-prozi-16-stolittya/>
3. **Кусько Е.Я.** Лексико-синтаксические средства языковой характеристики персонажей в романах А. Шаррера. – Дис. ... канд. филол. наук. Львов, 1969. – 348 с.
4. **Мусурівська О.,** Присакару О. Лексичні особливості портретних описів у сучасному англomовному художньому дискурсі / Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. пр. – Серія: Філологія. – Вип. 22. – 2016. – С. 122-124.
5. **Старикова Г.В.** Лексика портретных описаний: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г.В. Старикова. – Л., 1985. – 215 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 821.161.2-1(092)Неборак

Доломан Дарина Романівна
Харків, Харківський національний медичний університет
Наук. кер.: О. В. Самолисова

НОВАТОРСТВО ПОЕЗІЇ ВІКТОРА НЕБОРАКА

Актуальність проблеми. Сучасне українське літературознавство традиційно більше уваги приділяє класичній літературі та відомим персоналіям, знаходячи нові й нові ідейно-тематичні, лінгвістичні, жанрові родзинки у творчості видатних представників української літератури. Але розвиток сучасного красного письменства досить часто залишається поза науковою увагою дослідників. Особливо це стосується тих митців, які є нашими сучасниками, та по суті разом із нами творять історію нашого етносу. Однією з таких яскравих особистостей є Віктор Неборак, творчий доробок якого є прикметною рисою сучасного літературного процесу.

Метою статті є аналіз низки поетичних збірок В. Неборака, які свідчать про новаторство автора. Адже поезія В. Неборака – це по-справжньому нове альтернативне слово в сучасній українській літературі, його твори – не для непересічного читача, який цікавиться поезією. У його невеликих творах спостерігаємо глибинне розуміння ідей та проблем.

Неборак Віктор Володимирович (нар.9 травня 1961 року (55 років)) – видатний український літератор – поет, прозаїк, есеїст, перекладач, критик та літературознавець. Народився і живе у Львівській області. Належить до літературного угруповання «Бу-Ба-Бу» та майстерні «Пси святого Юра» (до цих угруповань також належать Юрій Андрухович та Олександр Ірванець).

Творчість цієї особистості варіюється від поезії до епосу. Найвідоміші його збірки «Бурштиновий час» (поезії – 1987 р.), «Alter Ego» (поезії – 1990 р.), «Літаюча голова» (вірші – 1990 р.), «Розмова зі слугою» (1994 р.), «Епос про 35-ту хату» (1999 р.). Також В. Неборак є автором незавершеного роману «Пан Базьо та решта».

Творчість Неборака найчастіше розглядають у межах співтовариства «Бу-Ба-Бу», що є дійсно справедливим, адже Віктор був одним з засновників угруповання і навіть брав участь у складанні назви (яка розшифровується як «бурлеск – балаган – буфонада»). У вузьких бубабіських колах митець має звання Прокуратора.

Як сам Неборак запевняє в автобіографії, він був «рецитатором власних текстів, продюсером поезіо-хімеро-рокдійств», інші поети порівнюють його творчість з виставою, яка має гарного режисера. А почалося все з поетичних вечорів у місті Львові. Літератор запрошував українських письменників на виставу, де Неборак грав роль ведучого та співрозмовника. Ця серія вечорів має назву «Третє тисячоліття».

Віктор Неборак зробив великий внесок у літературну скарбницю. Його найбільша заслуга це те, що він перший розглядає проблему буття творчої особистості в кризовому суспільстві. Ця тема звучить у кожному його вірші у головній темі або підтемі, цими мотивами пронизані епічні та прозові твори також. Проте це питання автор залишає без відповіді, що змушує читача замислитись.

Також творчість поета багата на філософські роздуми, літературні образи. Віктор Неборак – це теоретик мистецтва, як стверджував Ілля Ільїн. У кожному творі Неборака ніби намальоване соціальне тло, на якому відбувається дійство, завдяки чому в уяві читача постає картина чи образ. Соціальне тло може бути посередником або головним героєм, наприклад, у циклі «Генезис Літаючої голови» (1990 р.), де яскраво показано життя мегаполісу та психологічні проблеми людей у суспільстві. Автор не розглядає суспільство як одиницю людства, а навпаки – звертає увагу на стан кожної окремої особистості. Тут він описує емоції, характер та думки людини, її філософське ставлення до життя. Треба зазначити, що особливістю його творчості є незавершеність, ця ознака символізує швидкоплинність життя, яке триває, і ніколи не вгадаєш, що буде завтра. Поезія Неборака передає емоційний стан суспільства у наш час. Найчастіше ліричний герой намагається осмислити зовнішній світ, який сповнений дискомфорту та несправедливості, ці реалії не задовольняють очікування героя, але доводиться з ними миритися.

На відміну від інших учасників «Бу-Ба-Бу» іронія у творчості Неборака м'яка і скоріше непомітна. Щоб зрозуміти ці тонкощі читачеві потрібно проникнути у саму глибину змісту, зрозуміти всі філософські проблеми, порушені автором. Якщо ми зрозуміємо всі почуття, які передає ліричний герой, та уявимо добу, що малює соціальне тло, то зможемо говорити про індивідуальне бачення світу автором.

Якщо звернути увагу на проблематику творів В. Неборака, то можна зазначити, що плине час, а проблеми не вирішуються. Прикро визнавати, але ми не змінюємося психологічно. Як в античні часи, так і сьогодні нам забракло часу на найважливіші речі, такі як спілкування, кохання, ми не маємо впевненості у майбутньому, ми не довіряємо один одному. Тому поетичні твори В. Неборака і є актуальними для сьогоднішнього дня.

Юрій Андрухович говорив про творчість Неборака, що поезія повинна довести читача до сліз, бо сльози – це відгук поезії в серці читача. Він говорив, що поезія повинна викликати емоції, а плакати – означало насолоджуватися поетичною чуттєвістю.

Не так давно поетичною чутливістю вважався сміх, у ХХ столітті постмодернізм відходить від пафосу та серйозності, тим самим творчість поступово перетворюється на «лайку». Цей феномен вперше простежується у збірці «Літаюча голова».

«Літаюча голова» – дуже популярний у свій час твір, який має декілька особливостей. По-перше, на його мотив було написано багато пісень, тому критики прозвали цій твір «рок-поезією». По-друге, критики зазначають, що ці вірші створені для сцени. Не дарма Олександр Ірванець казав, що творчість Неборака схожа на виставу [2]. Ці твори органічніше сприймаються, коли їх читають уголос або на сцені їх виконує сам автор. А, по-третє, це те, що не можна класифікувати вірші В. Неборака за певною тематикою. У цьому полягає позитивна новаторська особливість поезії митця, тобто ці вірші не треба розглядати окремо, а навпаки, необхідно сприймати весь поетичний доробок відомого

постмодерніста як цілісний твір. Узагалі, вищезгадана поетична збірка – це гра в маскарад. Літаюча голова уособлює розлад, дисгармонію зі світом, хаос, демонічність. Також у збірці є натяки на сексуальність, алкоголь, еротизм, що стало незвичайним для новітньої української літератури. Саме в цьому і полягає новаторство В. Неборака як поета.

Найчастіше у поезіях Неборака використовується теперішній час дієслів, бо описуються реалії сьогодення. Тим самим автор показує, що його не цікавлять мрії про прекрасне майбутнє або історія минулого. На відміну від інших письменників, він не обмежує чіткі межі доби, не звертаючи на неї особливої уваги.

Якщо говорити про збірку «Alter Ego», то там не можна простежити зміст або виявити конкретних осіб у тексті, ця збірка більш спрямована на думки та почуття ліричного героя, вона сповнена образності, протягом усього твору переважає мінорний настрій, буденний ритм життя. Тут показано жорстокість сучасного світу, сенс життя і смерті.

А ось, наприклад, збірка «Розмова зі слугою» немає мотивів метушливого урбана. У центрі уваги ліричний герой, який має зв'язок з природою, у ній він знаходить умиротворення. Його психологічний стан описує природа, найчастіше це осінь, яка відповідає настрою автора. Поезії з цієї збірки пронизані спокоєм, це чуттєво об'єднує їх зі збіркою «Alter Ego», також спільним моментом є те, що увага зосереджена на почуттях та емоціях ліричного героя. Зміст збірки «Розмова зі слугою» має містичну облямівку. Досить часто у віршах звучать звернення до Бога, мабуть, це означає, що автор шукає прихований зміст у всьому.

Більшість творів збірки – висловлені автором думки, навіть скоріше відчуття, враження з приводу часозміни («Вбивство одинадцятої години», «І знову о приходить осінь прохолода»), сенсу буття («Доплентавшись не знати як...», «Вирок для дебіла», «Відчуття сповзаючої шкіри»), стосунків між чоловіком і жінкою («Гнилий зуб кімнати в очікуванні свердла», «Кошмар з чорною кішкою»). Ці тексти сповнені містичних відчуттів, надміру натуралістичних образів. Неодноразові звернення до Бога свідчать про те, що автор в усьому шукає прихований зміст, але й незалежність від вищих сил. Такі звертання виражені в змінених цитатах з молитов («слабий твій шепіт згадує отця і сина і свя...», «бунт гряде по вінця повен час Христе не рятуй не милуй нас», «та пізно! і нині, і присно!») та ідіомах («та Господу все видно зверху») [3].

Характерною рисою пізньої творчості Неборака є те, що з'являється символічний образ вулиці Академічної, який передає настрій бубабістського Карнавалу. Цей символ нагадує авторові не тільки про вулиці та містечка, але й про історію його життя, швидкоплинний час, зв'язок з минулим.

Порівнюючи твори Віктора Неборака, ми можемо виокремити деякі особливості його творчості. Ось наприклад, тематична однорідність його поезій. Як у ранній творчості, так в більш пізніх поезіях він порушує одні й ті самі проблеми. Його турбує місце людини у цьому світі, сенс життя, пошуки щастя і самого себе у суспільстві, що таке «смерть» та «безсмертя».

На думку критиків, творчість В. Неборака діалогічна, яка надихає на роздум, у цих творах порушується питання, але автор не дає на них відповіді, що примушує читача замислитись та разом з поетом шукати ту істину [6]. Поет малює своє ставлення до світу у цілому, вказує на недосконалість прийнятих у суспільстві норм. Найбільш притаманним

його творчості є те, що його вірші – це вистава, це поетичний карнавал, це мандрівка різними шарами культури та історії. Іноді герої сповнені ліричності, чуттєвості, іноді в центрі уваги опиняється сіра нікчемна буденність, де яскраво показано той дискомфорт та розлад у соціальному житті – у цьому є різноманіття та новаторство поезій Віктора Неборака.

Висновок. Отже, передусім новаторство Віктора Неборака – це неповторний зміст його поезій. Інша особливість новизни його творчості – контекстуальний зв'язок між окремими віршами, який тематично об'єднує їх у єдине ціле, що не є хаотичним карнавальнавалом, яскравим шоу-дійством, а чітко поділеною на окремі дії поетичною виставою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю., Ірванець О., Неборак В. Бу-Ба-Бу. Вибрані твори. – Львів: Піраміда, 2007. 2. Ірванець О. Віктор – переможець // Україна молода. – 2001. – 8 травня. – С. 12. 3. Неборак В. Літаюча голова. Вибрані вірші. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 288 с. 4. Неборак В. Літостротон: Книга зібраного. – Л.: Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2001. – 504 с. 5. Таран Л. Спокуса гри // Слово і час. – 1991. – № 9. – С. 72–74. 6. Філоненко Н. М. Група Бу-Ба-Бу як явище українського літературного процесу кінця ХХ століття: дис... канд філологічних наук : 23.01.2008/ Наталія Михайлівна Філоненко; Харківський національний університет ім. В. Каразіна. – Харків, 2008. – 172 с.

УДК 82=161.2 “19”

*Дорошенко Олена Олегівна
Душнюк Дар'я Володимирівна*

*Харків, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н. Д. Демченко*

ВПЛИВ МІФОЛОГІЇ ІРЛАНДІЇ, ШОТЛАНДІЇ ТА УЕЛЬСУ НА МАЛУ ПРОЗУ ДЖОНА РОНОЛЬДА РУЕЛА ТОЛКІЄНА

ХХ століття вважається епохою великих змін у людській свідомості. Ці зміни наклали свій відбиток практично на всі сфери життя людей: і на культуру, і на політику, і на спосіб життя тощо. Не минули ці зміни і літератури. Як відомо, митці ХХ століття прагнули виразити свої ідеї через нові художні прийоми, літературні жанри і стилі. Один з таких новітніх стилів – фентезі. І хоча передумови цього стилю утворилися дуже давно, а перші літературні твори, що несуть ознаки цього стилю, вийшли ще у кінці ХІХ і на початку ХХ століття, розвиток і популяризація фентезі, безумовно, пов'язані з творчістю Джона Рональда Руела Толкіна, видатного письменника і науковця, який, за його словами, вирішив створити власне англійську міфологію, тому що вважав її бідною у порівнянні з міфологічною спадщиною інших частин Великої Британії. Для того, щоб її створити, він звернувся до набутоків старовини – міфів, легенд, казок і навіть мов різних народів, в першу

чергу свого. Результатом стала трилогія «Володар перснів». Таким чином, сучасний, новітній стиль фентезі зобов'язаний своєму існуванню фольклорним традиціям. На наш погляд, у цьому і полягає дуальність даного стилю: стародавність і сучасність, поєднані в одне ціле. Недарма відомий польський фантаст Анджей Сапковський сказав: «Основним витком фентезі є міфологія» [1]. Додамо, що головна роль в сучасному фентезі належить саме кельтській міфології, адже, за словами того ж Сапковського, «...лева частина сучасного героїчного фентезі – віддзеркалення легенд про короля Артура і його лицарів». Вплинула вона і на зовсім молодий жанр - підліткове фентезі. Книги таких авторів, як Меліса Марр, Касандра Клер, Робін Мак-Кінлі, Керстін Гір, Кристофер Пазоліні, не кажучи вже про Джоан Роулінг, написані під сильним впливом фольклору Британських островів, користуються надзвичайною популярністю серед дітей і дорослих у всьому світі.

Проте, незважаючи на широке розповсюдження підліткового фентезі, інтерес до творів Толкіна не згас, вони продовжують приваблювати мільйони шанувальників з усього світу, причому серед читацької аудиторії Толкіна є і дорослі, і підлітки, і діти, адже у творчому доробку письменника, окрім «Володаря перснів», є казкові повісті і оповідання, котрі він створив свого часу для своїх синів. Як сказав сам письменник, «історії, в яких йдеться мова головним чином про феєрі... досить рідкісні і, як правило, не дуже цікаві. Більшість дійсно гарних «чарівних казок» присвячені пригодам людей у Небезпечній країні або на її сутінкових кордонах». Він зробив спробу створити по-справжньому цікаві казки, спираючись на легенди і казки Ірландії, Шотландії та Уельсу. Але тоді, як «Гобіт» і «Володар перснів» давно привернули увагу вчених-філологів і літературознавців, у чиїх працях докладно проаналізовано вплив фольклорних традицій на ці книги, малі прозові твори Толкіна, такі, як «Фермер Джайлз із Гема» та «Коваль із Великого Вуттона», хоча й добре відомі широкому загалу, не отримали уважного вивчення і дослідження. В цьому, як нам уявляється, і полягає актуальність нашої роботи.

Мета даного дослідження – з'ясувати, як вплинув британський фольклор на малу прозу Дж. Р. Р. Толкіна.

Для реалізації мети роботи необхідно виконати наступні завдання:

дослідити особливості класифікації британського фольклору;

- ознайомитися з кельтською міфологією;
- знайти відомості про життя і творчість Дж. Р. Р. Толкіна;
- дізнатися, що стало причиною звернення Толкіна до британської фольклорної традиції;
- проаналізувати вплив фольклору Британських островів на такі оповідання Толкіна, як «Фермер Джайлз із Гема» та «Коваль із Великого Вуттона».

Таким чином, об'єктом дослідження є вищезгадані оповідання Дж. Р. Р. Толкіна.

Предмет нашого дослідження представляє собою вплив фольклорної традиції Британських островів на оповідання Толкіна «Фермер Джайлс із Гема» та «Коваль із Великого Вуттона» [3].

Під час дослідження було ретельно вивчено і систематизовано відомості про фольклорну спадщину Британських островів і проаналізовано, як саме вона вплинула на

малі прозові твори письменника. Це може допомогти читачам дізнатися більше про творчість Дж. Р. Р. Толкіна. На нашу думку, в цьому і виражається наукова новизна роботи.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання даного дослідження на уроках зарубіжної літератури.

Усна народна творчість Великобританії багата і розмаїта. Її класифікація підпорядковується загальноприйнятим стандартам теорії літератури, хоча і має свої особливості поділу на жанри. До епосу відносять казкову (культово-анімістичні казки, казки про тварин, фантастичні казки, суспільно-побутові казки, анекдоти, притчі) і документальну творчість (легенди, перекази, народні розповіді). Лірика представлена обрядовими (calendar customs, life-circle customs) і ліричними піснями. Драма знайшла своє вираження в народних виставах та театралізованих іграх, наприклад на May Day. Осібно розвивається дитячий фольклор, найповніше представлений у збірці Mother Goose Nursery Rhymes.

На думку багатьох дослідників британського фольклору, найбільш поширені форма усної поетичної творчості англійців – балади і пісні. З прозових жанрів англійського фольклору особливо цікаві казки.

Не менш, ніж казки, характерний для англійської народної творчості жанр легенди. І все ж, коли заходить мова про фольклор Великобританії, дуже часто він асоціюється з міфологією.

Досліджуючи історичні праці К. Корольова та Алана і Бринлі Риса, ми з'ясували, що Британська міфологія – це духовна спадщина народів, що мешкали на території Британських островів ще до римського вторгнення у середині I століття до н. е [1]. В результаті переселень древніх народів на Британські острови, утворилися дві основні етнічні групи, які пізніше було сукупно названо кельтами: гели, котрі мешкали на території сучасних Шотландії та Ірландії, і бритти, мешканці Англії та Уельсу. Серйозною проблемою, з якою стикаються охочі дізнатися про кельтів, є повна відсутність текстів з історії та літератури, записаних безпосередньо в ту епоху. Можна лише припускати, що ця дивна особливість була складовою частиною їхньої соціальної та релігійної культури і що друїди, або жерці, наклали на весь народ своєрідне табу, що забороняє записувати що б то не було.

Тому спадщина кельтів дійшла до нас лише завдяки середньовічним манускриптам, які до кінця XIX століття зберігалися у монастирських бібліотеках Шотландії, Уельсу та Ірландії. Дані рукописи були створені приблизно у період з початку XII до кінця XVI століття. Але навіть початок цього періоду, поза всяких сумнівів, відстоїть дуже і дуже далеко від епохи подій, описуваних в них.

Ретельне вивчення кельтської енциклопедії та відомостей з інтернет-ресурсів допомогло нам дійти висновку, що основний сюжет кельтських міфів – вічна боротьба богів добра, життя, світла, родючості та мудрості, що символізують творчі і позитивні аспекти природи і людської діяльності, проти демонів ночі, смерті, темряви, які є уособленням небезпечних явищ природи. Одні боги приходять на зміну іншим, одні герої гинуть, народжуються нові, і у періоди стабільності та спокою між війнами і битвами боги, герої та люди займаються господарчими справами, закохуються, сватаються, подорожують, роблять відкриття і потрапляють як у кумедні, так і в небезпечні пригоди.

Основні персонажі кельтського епосу – боги, що входили до племені богині Дану (персоніфікованої землі і її могутньої родючої сили), і яких називали на її честь Туата де

Данаан. Вони прибули до Ірландії і розгромили фоморів – стародавніх чудовиськ. Боги збагатили життя людей своєю мудрістю. Але пройшов і їхній час. Після поразки від людей племена богині Дану були змушені ховатися від очей смертних у підземному світі.

З тої пори підземна Ірландія стала царством Туата де Данаан, країною під назвою Фейрі, колись могутні племена богині Дану - мешканцями пагорбів, які в Ірландії називають сідхами. Пізніше колишніх богів назвали ельфами, феями, гоблінами і баньши, богиня Дану стала їхньою покровителькою, а подальші їхні стосунки з людьми почали розвиватися у казках, бувальщинах, легендах і баладах, де ельфи і феї постають вічно юними, прекрасними і примхливими створіннями, які можуть і допомогти, і жорстоко покарати людину. У легендах про зустрічі людей з ельфами простежуються такі основні сюжети:

- викрадення дітей і молодих людей до Чарівної країни
- винагорода доброї і талановитої та покарання жадібної і лихої людини
- жарти ельфів над людьми.

Саме це уявлення про кельтських міфологічних персонажів і лягло в основу багатьох творів у стилі фентезі.

Міфологія бриттів також має свої особливості і свій пантеон. Боги бриттів постають як надприродні істоти, які обізнані у магії та чаклунстві і для яких не існує жодних обмежень, притаманних людям. Саме вони, на нашу думку стали прообразами добрих і злих чарівників і магів у творах фентезі. Порівнюючи їх з богами гелів, ми бачимо спільні риси, імена і атрибути. Два стани богів, що борються між собою, одна група – діти небесної богині Дон, інша – діти Лліра, бога моря. Що цікаво, деякі боги бриттів згодом трансформувалися у лицарів Круглого стола, які служили королю Артуру, теж одному з ключових персонажів британської міфології, правда, дещо пізнішою. Так само небесне божество Мірддін стане чарівником Мерліном, а богиня Ріанон – чарівницею Німуе. Легенди про короля Артура також надихають і надихали митців з різних країн.

Окрім богів та героїв, легенди бриттів також присвячені таким надприродним істотам, як селкі, русалки, дракони, перевертні. Зустрічі людей з цими створіннями закінчуються найчастіше трагічно, адже у чарівних істот свої закони і правила, яких люди не завжди дотримуються.

Таким чином, кельтська міфологія породила дуже багато персонажів, які надихають авторів фентезі. Це ельфи, феї, гобліни, велетні, гноми, маги, дракони, орки, які з міфів перейшли до народних казок і легенд, а вже потім привернули до себе увагу письменників та поетів різних часів, починаючи з християнських діячів, котрі записали усні перекази про кельтських богів. Інтерес до них підтримав сер Томас Мелорі, автор роману «Смерть Артура», а згодом і Вільям Шекспір скористався фольклорними мотивами для своїх п'єс «Сон літньої ночі» і «Король Лір». Так, час від часу, протягом століть, митці вживали для своїх творів міфологічні і казкові елементи, аж поки не зійшла зірка Джона Рональда Руела Толкіна, який створив всесвіт Середзем'я, що й дало могутній розвиток стилю фентезі і привернуло увагу мільйонів людей до міфологічної спадщини Британських островів.

Джон Рональд Руел Толкін – один з найвидатніших англійських письменників, філолог-медієвіст, класик світової літератури ХХ ст. та один із засновників жанрового різновиду фантастики — фентезі. Толкін був професором англосаксонської мови (1925—

1945) і англійської мови та літератури (1945—1959) в Оксфордському університеті. Разом з близьким другом К. С. Льюїсом, автором відомих «Хронік Нарнії», був членом літературного товариства «Інклінги». 28 березня 1972 року королева Єлизавета II нагородила Толкіна званням командора Ордена Британської імперії. Всесвітню славу йому приніс роман «Володар пернів»

Зрозуміти, що змусило Толкіна звернутися до фольклорної спадщини Британії, нам перш за все допомогли його листи та статті, опубліковані у різних виданнях. «Мій світ з'явився разом зі мною», - написав Дж. Р. Р. Толкін У. Х. Одну в одному з листів [1]. Письменника з дитинства цікавила лінгвістика, і його інтереси, мрії та амбіції зростали разом з ним. «Для мене мови та імена невід'ємні від моїх творів. Вони буди й залишаються спробою створити світ, в якому отримали б право на існування мої лінгвістичні уподобання. Спочатку були мови, легенди з'явилися потім» [1].

На виникнення толкінівських легенд вплинуло й інше його захоплення – міфи і казки. Для своїх легенд Толкін використав елементи скандинавської, фінської і кельтської міфології. Вплив останньої дуже істотний. Серед оповідань Дж. Р. Р. Толкіна нашу увагу привернули два з них: «Фермері Джайлз із Гема» та «Коваль із Великого Вуттона». Ці оповідання дуже відрізняються між собою, але їх об'єднує те, що вони неабияк схожі на фольклорні казки Британії. Проаналізувавши їх, ми виявили, вплив яких фольклорних традицій призвів до цієї подібності.

У «Фермері Джайлзі із Гема» [3] домінує гумористичний тон, та й сам твір висміює багато штампів з лицарських романів і героїчних казок.

Головний герой, фермер на ім'я Джайлз – хитруватий, практичний, приземлений чоловік з простими потребами. Опис Джайлза дуже нагадує типових персонажів англійських народних казок.

Дія у творі починається з того, що в село завітав велетень і став витоптувати поля. Фермер стрільнув у нього з мушкетона, а велетень, подумавши, що тут водяться величезні гедзі, і не помітивши жодної людини, втік. Селяни назвали Джайлза героєм, і він сам у це повірив. Сам Король прислав йому якийсь старий меч і лист з похвалою.

Тим часом, велетень зустрів дракона і розказав йому, що в тих землях немає людей, але є багато худоби. Дракон почав захоплювати села і нищити худобу. Звісно, на допомогу покликали героя. І тут у пригоді став меч, який виявився славетним Хвостосіком. Дракон, якого звали Хризофілаксом, злякався меча і пообіцяв заплатити всі причинені ним збитки.

Фермер повернувся додому, пообіцяв людям гроші, навіть Король приїхав по скарби, але дракон так і не з'явився у селищі, як обіцяв. Довелося Джайлзу, його сірий кобилі і псові знову шукати дракона. Міфічне створіння було змушене віддати гроші, але Джайлз не став відбирати у нього все, вони з драконом змогли домовитися по справедливості. Мусив дракон ще й везти на собі гроші для людей. Роздавши борги дракона, Джайлз відмовляється віддати королю золото Хризофілакса і згодом сам стає королем.

У цьому оповіданні ми бачимо двох міфологічних істот: дракона і велетня. Здавна дракони уособлювали владу і багатство. Хоча вони могли говорити з людьми і були дуже мудрими, їм була притаманна і підступність. Дракони могли дихати вогнем і дуже любили золото. Як бачимо, Хризофілакс успадкував усі ці риси. І хоча він зображений у

гумористичному тоні, але за маскою боягузливого обдуреного створіння відчувається підступна, розумна, безжалісна істота. Колоритний образ велетня також виконано відповідно до британської фольклорної традиції, де велетні – гігантські, незграбні і нетямовиті. Художня мова твору збагачена віршами і приказками, що мають дуже давнє походження. Деякі вірші взято з дитячого фольклору. В цілому, весь твір наповнений оптимізмом і має щасливий фінал, як більшість фантастичних казок Британських островів.

«Коваль із Великого Вуттона» нагадує чарівну казку [2].

Дія відбувається у селі під назвою Великий Вуттон. Мешканці села занадто прагматичні і обмежені люди, які більш за все люблять попоїсти. На одному з дитячих свят майбутній, ще зовсім малий Коваль з'їв зірку, сховану у торті. З того часу він міг увійти до чарівної країни ельфів, схованої у лісі. Ці подорожі пробудили в ньому бажання не просто займатися своєю справою, а ставитися до роботи творчо, шукати красу і втілювати її у повсякденній діяльності. Це оповідання можна назвати також і філософською притчею, в якій йдеться про творчість як про сенс життя. Образ Ковалю має багато схожих рис із стародавніми кельтськими друїдами. Як вони, чоловік проводить багато часу в лісі, подорожуючи по ньому у пошуках мудрості і краси і розмовляючи з деревами. Сам ліс, що оточує село і веде до Дивокраю, схожий на священні друїдські діброви. Він наповнений видіннями, схожими на відголоски стародавніх міфів про народ Туата де Данаан: воїни з палаючими очима, що прибули на кораблі з далекого краю, ельфійські танцівниці, таємничі тварини тощо. Боляче Ковалеві прощатися з лісом, адже він – втілення прагнень митця до всього прекрасного і різноманітного.

Дослідивши ці твори, ми переконалися, що мала проза Дж. Р. Р. Толкіна на прикладі «Фермера Джайлза із Гема» та «Ковалю із Великого Вуттона» не поступається своєю колоритністю і багатогранністю, глибиною образів та сюжетів його великому прозовому творові «Володар Перснів». Оповідання увібрали в себе все краще від британського фольклору і заслуговують на подальше, більш глибоке і ґрунтовне дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудина Г. Н. Словарь литературоведческих терминов / Г. Н. Кудина, З. Н. Новлянская, А. Н. Архангельский., 2008. **2. Толкиен Д. Р.** Кузнец из Большого Вуттона / Джон Рональд Руэл Толкиен., 1967. **3. Толкиен Д. Р.** Фермер Джайлс из Хэма / Джон Рональд Руэл Толкиен., 1949.

Котович Софія Володимирівна
Національний університет «Острозька академія»
Наук. кер.: Наук. керівник: д. філол. н., проф. С. О. Кочерга

МНЕМОНІЧНІ МАПИ КИЄВА ТА ЛЬВОВА У РОМАНІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»

Упродовж останніх двох століть розвитку української прози прослідковуємо ускладнення урбаністичних мотивів, адже на противагу характерній на початку ХХ століття тематиці «змички міста і села», а також образу героя, який підкорює місто, у сучасній прозі одним із помітних напрямків творчого пошуку митців є здатність міста пам'ятати, що розкрито у творчості найавторитетніших сьогочасних письменників, зокрема в досліджуваному романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Тенденцію уваги до мнемонічних питань особистої та суспільної історії літературознавець Ярослав Поліщук прокоментував як «пафос відкриття минулого в сучасній українській літературі», який, за його словами, «нагадує ситуацію з поверненням пацієнта до пам'яті після тривалої амнезії, що зруйнувала здатність жити в категоріях реального часу» [6: 187]. Звернення до мнемонічної грані міського тла роману зумовлює актуальність дослідження зображених обрисів Києва та Львова як резервуарів пам'яті. Метою статті є окреслення основних пунктів мнемонічних мап Києва та Львова крізь призму бачення їхніх мешканців Дарини та Адріяна.

Урбаністичне питання в письменстві є предметом дослідження багатьох науковців: Віри Агеевої, Тамари Гундорової, Соломії Павличко, Володимира Панченка, Віри Фоменко. Цінною для нашого дослідження є стаття про історичну пам'ять у «Музеї покинутих секретів», яка є однією з апробацій дисертації літературознавця Олександра Грищенка, присвяченої урбаністичній тематиці сучасної української прози, зокрема означенню моделей міського простору. Важливим філософським підґрунтям є осмислення міста як світу людського буття, виявленого різноманітних вимірах, що висвітлено в монографії Максима Карповця. Щодо питань пам'яті в літературі, особливо актуальними для нас є студії Наталії Волковецької, Віри Меньок, Ярослава Поліщука.

Порушення мнемонічного питання є однією із центральних осей роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів». Мотив пам'яті виявлений на різних рівнях, зокрема в життєвих колізіях героїв роману. Сучасний літературознавець Ярослав Поліщук зауважує: «Забужчина візія відтворення пам'яті минулого власне й опирається на культурі приватної правди, живої й плінної, протиставленому «музейній», закостенілій і мертвій правді історії» [6: 192]. Сюжетні перипетії роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» локалізовані здебільшого в межах міського простору, місто неодноразово названо територією пам'яті. Важливою увагою нашого дослідження є врахування різниці часових відрізків: львівські реалії, що їх описує Адріяна, подані з перспективи часів Другої світової війни, а описані Дариною київські – із погляду нашого сучасника, а точніше людини початку

двадцять першого століття, жінки, яка була очевидицею й активною учасницею подій бурхливих 90-х.

Зародки головної осі роману (йдеться про пам'ять і забуття) можна прослідкувати в ранній поезії письменниці. За словами Оксани Забужко, одним із найрепрезентативніших у цьому плані є поетичний цикл «Нічні метелики»; у ньому особливо цікавими для нас є рядки з поезії про танго Мілонга: «...і те, що ми з вами вціліли, – така випадковість, хоч бийся навідліг об львівський та київський брук...», – своєрідний прамотив відображених у «Музеї покинутих секретів» Києва та Львова ідей [3: 52].

Загальний образ міста в романі постає збудником спогадів, пов'язаних із розмаїтими його атрибутами. Йдеться про архітектуру загалом, із якої виокремлюються образи святині, архіву; про образи вулиць, кожна з яких має свою ауру, часто залежну від коефіцієнта змін; про загальну візію міста як старовинного дому. Основними суб'єктами «сторі» (як інтерпретацій спогадів) про певні точки, що складають мнемонічні мапи, є Адріян і Дарина, відповідно йдеться про Львів і Київ, тобто справедливим є твердження літературознавця Ярослава Поліщука про те, що «дійові особи твору органічно пов'язані з минулим і певною мірою стають його репрезентантами, медіумами, архіваріусами» [5].

В обох героїв спогади як елемент особистого досвіду переплітаються із відтворенням знань про певне місце, переказуванням його історії, адже ще одна їхня спільність бачення полягає в тому, що обоє городян є корінними мешканцями. За словами Максима Карповця, деталь походження є важливою під час інтерпретації погляду людини на місто, адже «щоб бути правдивим, корінним, закоріненим мешканцем того чи іншого міста, ми повинні не тільки відчитувати сліди міста, але й відчитувати значення попередніх культур, епох і поколінь» [4: 207]. Бачимо, що зв'язок є двостороннім: корінний мешканець здатний «прочитати» місто глибше, ніж чужинець, а водночас він повинен робити це, щоб мати статус «свого».

Мимовільне спогадотворення впливає на спорідненість людини з містом. Вищезгадані герої знають історію своїх міст і, що важливо, інтерпретують її по-своєму, акумулюючи індивідуальні аспекти у власні «сторі» (поняття доволі універсальне, адже йдеться як про спогад, так і про знання). Таким чином, генеалогія пам'яті-нагромадження знання і тієї, що втілена у «сторі» як екстракт спогаду, йде від пам'яті як суто приватного явища. Це виявлено в різних площинах: йдеться про приватний і колективний простори, міську архітектуру як свідка й учасника подій, неповторний родючий культурний простір кожного міста тощо.

Герої роману не лише розгадують значення попередніх культур кожен свого міста, а й зосереджуються на впливі сучасних їм подій на його загальних образ, вони спостерігають за безперервними процесами «форматування пам'яті» і водночас її розширення. Адріян бачить, що вулиці його міста «переназвано іменами якихось большевицьких комісарів, як струпами повкривано старі мури», а Дарина навпаки рефлексує, що багато пам'яток Києва були штучно знищені, вирвані з міської архітектури, але не історії, про що свідчать позostalі назви пам'ятних місць, які, щоправда, більше нагадують «порожні оправи пернів із виїнятими коштовними вічками» [2: 261].

Львів'янин Адріян, як ніхто інший, відчуває витіснення корінного населення з його простору «в підпілля історії, у зону невидимого чину» на користь так званих локаторів-квартирантів, адже безпам'ятний ліс став йому другим домом [2: 518]. Будучи пози межами Львова доволі великий період часу, чоловік переосмислює його загальний образ, персоніфікує місто, мовляв воно «не зрадить, проведе крізь себе любовно і вміло, як вірна дружина» та «береже його, як жодна жінка вберегти би не потрапила» [2: 141]. Особливістю їхніх «стосунків» є надзвичайна спорідненість, навіть довіра, мовляв, навзаєм шкодуємо одне одного, не завдаватимемо шкоди і навіть допоможемо. Герой ходив на завдання з вірою, що «кожен камінчик довкола був по його стороні, а по їхній не було нічого», тобто, у його баченні місто робило спротив навіть фізичній присутності загарбників [2: 142]. Цікавою в цьому контексті є побіжно вплетена історія батьківського дому Довганів, що в ньому після війни «жив якийсь кагебіст-освободітель», напевно ж борець із «бандами ОУН», який потім спився, випав з вікна другого поверху (чи не тої самої дівочої?)», що Дарина вбачає в цьому напівмістичне «дім його виплюнув» [2: 432]. Отже, бачимо, що місто резонує змінам суспільного ладу, адже вимагає особливого підходу збоку будь-яких господарів, із чим не могли справитися чужинці, бо «не любили захоплених ними місць і не тямили, що до всякого місця, будь то місто, хата чи бункер, треба докладати рук і серця, аби воно жило» [2: 514].

Попри відчуття спорідненості, Адріян знав і те, що Львів становить для нього небезпеку, бо є «невичерпним і непередбачуваним резервуаром минулого» [2: 516]. Знання місцевості, яке мало би допомогти, могло в будь-який момент стати каменем спотикання. Будь-яка, здавалося б, дрібниця була здатною викликати хвилю емоцій під впливом спогадів, чого ніяк не можна було допустити в його ситуації, коли зайвий крок може стати фатальним. Мнемонічна мапа рідного міста була густо насичена так, що здавалося, ніби «місто сочило на нього минуле з усіх своїх пор, як сосна живицю», тож Адріян, незважаючи на міцний зв'язок з ним, почувався беззахисною комахою і «груз лапками в клейкій бурштиновій товщі, – наче йшов по дну озера, долаючи опір багатьох атмосфер» [2: 518]. Він із легкістю орієнтувався в міському просторі, знав старі й нові назви вулиць, але сама лиш географія не могла передбачити появи несподіваних ретроспекцій.

Картина Львова складається здебільшого лише з деталей опису його архітектури, вулиць, будинків, Адріян у своїх роздумах зосереджений здебільшого не так на спогадах щодо конкретних об'єктів, як на загальному значенні міста. Київська мапа навпаки має кілька потужних мнемонічних локусів, які, обрісши спогадами, стають центрами численних «сторі». Це, насамперед, Софійський собор, центральний архів, палац «Україна», старовинні вулиці центральної частини міста, а також місця, пов'язані з Владою, подругою головного суб'єкта спогадів – Дарини.

Прихід головної героїні до собору як атрибуту релігійної приналежності був спровокований накопиченням внутрішніх суперечностей, відсутністю ґрунту під ногами, потребою вийти з «підвішеного» стану, що за інтуїцією можна було б зробити у старовинному, повному розмаїтих смислів сакральному місці, де вона пережила апогей відчуття певної причетності до минулого й, що головне, не відчула чужості збоку «дійових осіб» тисячолітніх фресок, які весь цей час були частиною історії і культури, «убираючи в зір усе, що проходило перед ними» [2: 20]. Попри те, що таке відчуття більше не повторилося скільки б не приходила

Дарина до того ж Софійського собору, із того пам'ятного ранку в неї залишився спогад, який перейшов у стадію «сторі», з нашаруванням якої відбувалися усі наступні візити.

Київський архів постає не лише загальним образом нагромаджувача пам'яті, а й має власну історію, яка пов'язана, зокрема, з її стиранням шляхами вивозу, продажу і знищення документів, маніпулюванням ними, що відбувалося кількома плановими хвилями, остання з яких у час проголошення Незалежності, про що автор іронізує, мовляв як працівники архіву, «бідачки, мусили увихатися тоді восени 1991-го, щоб вибрати з того бедламу, що саме їм належало притьмом спалити» [2: 711]. Таким чином, справедливим є вживаний неодноразово в різних контекстах вислів «поховати в архіві», підґрунтям якого є конкретні події. Будівля столичного архіву не лише новозбудована, тобто теоретично ще не має багажу власної історії, а й напівпорожня з погляду цінності вмісту «схудлих» папок, тобто архів під впливом обставин недовиконує основне своє призначення – бути сховищем пам'яті. Спостерігаючи такого масштабу явище, що його описує Оксана Забужко, погоджуємося з висловленим у романі невтішним висновком, що «є речі, яких ми вже ніколи не визнаємо», хоча «ми ж усе одно з ними живемо», щоправда «це так, як у темряві в незнайомій кімнаті на меблі натикатися...» [2: 254].

Особливістю зображеної в романі історії палацу «Україна» є те, що цей визначний об'єкт столичної архітектури безпосередньо пов'язаний із життєписом родини Гошинських. Незатьмареним дитячим спогадом для вже дорослої Дарини постає картинка казкового палацу, який одразу ж після відкриття був «цілком чемно та шкарадно переряджений за зразком стандартного обласного кінотеатру» [2: 43]. Попри те, що образ непокірного батька, пам'ятливого (чого не скажеш про його колега) пересічного інженера, який не міг погодитися з таким «казковим» перетворенням, згодом став замуленим побутовими труднощами співжиття із психічно зламаною людиною, похована (в архівах?) правда «ремонт» будівлі не лише залишилася під вузликами поворозок на антресолях батьківського помешкання, а й постала у «сторі мертвої правоти», витвореній головною героїнею. Ретроспекція початої восени 1970-го року «епопеї» залишилася «незавершеним проектом» у Дарининих роздумах, вона не знаходить відповідей, але продовжує ставити питання, не даючи перерізати мотузку минулого, вона пам'ятає.

Яскравими топосами мнемонічної мапи Києва є периферійні, а часом цілком звичайні трафаретні міські точки, про кожну з яких Дарина має власну «сторі». Насамперед, вони пов'язані з її подругою, що загинула, залишивши по цілому місту й за його межами «зранені своєю присутністю» місця [2: 98]. Після чергової (пригадаймо ситуацію Анатолія Гошинського) великої втрати Дарина рефлексує: «...мене як магнітом знову приводить туди само, на той самий міський п'ятачок, у кнайпу, де я так само сиджу за столиком і п'ю, щоб хоч трохи розчинити той неперетравний, як заковтнута каменюка, жаль у пекучому пліні алкоголю...» [2: 421].

Одним із пам'ятних місць є перехрестя на Печерську, буваючи на якому Дарина спершу занурюювалася у хвилю спогадів про свою Владуську, але навіть воно, «бувши перейденим кільканадцять разів, злущує з себе її образ і перестає щеміти, роблячись перехрестям, як усяке інше» [2: 98]. Схоже збайдужіння відбувається й під час багатократного споглядання вікон колишньої квартири Влади, тож «справді

меморіальними зберігались хіба що місця неторкані, незаплямлені жодними наступними враженнями, – як лавочка на Прорізній», колишне типове місце богомних перекурів, де однієї осені подруга прийняла рішення змінити своє життя кардинально, не підозрюючи, що житиме ще тільки 10 років.

Увінчує київську мнемонічну мапу Бориспільська траса, а точніше її відрізок, «недобре, смурне місце, серед київських автомобілістів воно віддавна мало лиху славу» [2: 112]. Цей концентр Дарининих спогадів пов'язаний із Владою, але стосовно пам'яті має набагато більший розмах, аніж, скажімо, згадуване перехрестя. Містичність (у випадку Вадима ще й магнетизм) полягає не лише в аурі місця загибелі близької людини, йдеться про зв'язок цієї події з цілим шлейфом смертей, про що, на думку Дарини, намагалася сказати небіжчиця, приснившись їй. Головна героїня розмірковує: «...Коли смертей скупчується так багато в одному місці, і вони нічим не охоронені (а чим мають бути, якою такою «грамотою»?..), то сама їхня маса породжує вже власну гравітаційну силу – і притягує до себе нові й нові?» [2: 685]. Ця танатологічна лавина нагадує їй історію зацементованого Бабиного Яру і змитої водою Куренівки, про яку самі ж кияни забули й говорити. Вищезгадана частина дороги, на якій трапляються нещастя, є не лише точкою на Дарининій мнемонічній мапі Києва, а й вмістилищем сотень спогадів, а відповідно і «сторі», інших людей.

Отже, міська мнемонічна мапа роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів», умовно поділена на дві частини, відображає різноманітні центри спогадів Дарини та Адріяна. Мнемонічна карта Києва більш детальна, вона насичена конкретними об'єктами: Софійський собор, важливий для самоусвідомлення Дарини; Київський архів – місце справжнього мнемонічного вибуху; затишні вулички центру, пам'ять яких збереглася хіба що в історичних довідках та різних переказах; Бориспільська траса як пам'ятка про Владину долю в низці смертей; перехрестя, яке викликає у Дарини щоразу менше асоціацій, що підкреслює нетривкість спогаду; лавочка на Прорізній – один із недоторканих пам'ятних локусів тощо. Львівська мапа загальніша, у її окресленні важливі не конкретні локуси, а загальний образ міста. Місця спогадів, якими насичені романні Київ та Львів, не є дзеркальними, тож не йдеться про їх порівняння. Своїми спостереженнями герої роману підкреслюють не так особливість міста, як своєрідність особистого багажу спогадів кожного мешканця: що більше спогадів, то рельєфнішою стає мнемонічна мапа, «бо справою міста є – пам'ятати: безцільно, безглуздо, безпотрібно й суцільно, кожним каменем, – так, як справою річки є текти, а трави – рости» [2: 517–518].

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищенко О. Моделі урбаністичного простору в сучасній українській прозі : \ автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Грищенко Олександр Володимирович ; Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ, 2016. – 20 с.
2. Забужко О. Музей покинутих секретів: роман / Оксана Забужко. – К. : Спадщина, 2012. – 832 с.
3. Забужко О. Вірші : 1980 – 2013 / Оксана Забужко. – К. : КОМОРА, 2013. – 304 с.
4. Карповець М. Місто як світ людського буття : монографія / М. Карповець. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 258 с.
5. Поліщук Я.

Жінка, пам'ять, мова [Електронний ресурс] / Ярослав Поліщук. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/06/03/zhinka-pamjat-mova/>. 6. Поліщук Я. Реінтерпретація пам'яті в сучасному українському романі [Електронний ресурс] / Я. Поліщук // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. – Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 28. – С. 183–204. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_28_21.

УДК 82=161.2 “19”

Ліжник Ольга Юріївна

Харків, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н. Д. Демченко

ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ХХ СТОЛІТТЯ

Літературознавство — наука про художню літературу та особливості розвитку літературного процесу; розгалужена мережа наукових дисциплін, кожна з яких охоплює (аналізує) певну грань словесної творчості.

Предметом літературознавства є сукупність критичних спостережень, історико-літературних осмислень та теоретичних узагальнень, які складають основу відповідних галузей науки про літературу.

Метод літературознавства визначається способом думання вченого, який осмислює конкретний літературний матеріал.

Хоча літературознавство – відносно молода наука, в неї вже є свої здобутки та втрати, які я пропоную роздивитися більш детально, охопивши ХХ століття, для розуміння подальшого вкладу у розвиток цієї науки.

У ХХ столітті українське літературознавство мало помітні здобутки і втрати, пов'язані з поразкою української національної революції, приходом до влади більшовиків, насадженням марксистсько-ленінської ідеології, розколом літературознавства на радянське і емігрантське.

Здобутки вітчизняного літературознавства пов'язані з іменами С. Єфремова (1876-1939 рр.), М. Возняка (1881-1954 рр.), Б. Лепкого (1872-1941 рр.), М. Зерова (1890-1937 рр.), М. Грушевського (1866-1934 рр.). [2: 54]

В історії українського письменства С. Єфремов прослідкував розвиток літератури від найдавніших часів до першої чверті ХХ століття. Він виділив такі періоди у розвитку української літератури:

- доба національно-державної самостійності (від найдавніших часів до кінця XIV ст.);
- доба національно-державної залежності (кінець XIV—кінець XVIII ст.);
- доба національного відродження (кінець XVIII ст. — до наших часів).

Найбільш відомою працею С. Єфремова є «Історія українського письменства», яка охоплює український літературний процес від найдавніших часів до 20-х років ХХ століття. У передмові до неї С. Єфремов писав: «Історія письменства є історія ідей, а не книг, і через те з творів письменства до неї можуть увиходити тільки ті, що становлять неминучий етап в ідейному процесі літературного розвитку, що позначені печаттю творчого таланту. Цим самим викидається за межі письменства усе, що ні змістом, ні формою не може служити кільцем у ланцюзі літературного розвитку, не позначене печаттю творчості, — все те шумовиння в письменстві, що спливає на верх і пропадає, ніякого сліду не лишивши. Такий літературний баласт має свою ціну для бібліографії, для статистики писаного чи друкованого паперу, але історії письменства робити з ним нема чого» [1: 73].

Помітне місце в історії українського літературознавства в перше десятиліття ХХ століття зайняла праця М. Гру шевського «Історія української літератури» (1923—1927 рр.). Використовуючи різні засоби аналізу (текстологічний, біографічний, порівняльно-історичний, лінгвістичний), М. Грушевський створив цілісну картину розвитку української літератури, починаючи з усної народної творчості, яка, на його думку, зародилася в IV—IX ст. н. е. [1: 127].

Позитивний вплив на розвиток українського літературознавства мало відкриття в Харкові 1926 року Інституту української літератури ім. Т.Г. Шевченка. Науковці інституту зосередили основну увагу на вивченні творчості Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка. Вагомим внеском в теорію літератури стали праці «Поетика новели» Г. Майфета, «Наука віршування» Б. Якубського, «Як будувати оповідання» М. Йогансена, «Основи української літературно-наукової критики (Спроба літературно-наукової методології)» Л. Білецького.

Одним із найвидатніших літературознавців, які працювали за межами України, був Леонід Тимофійович Білецький (1882—1955 рр.). У праці «Основи української літературно-наукової критики» він простежив розвиток національного літературознавства від поетик XVII—XVIII ст. до історико-літературних праць ХХ ст.

В інтерпретації художніх творів Л. Білецький використовував положення філологічної, культурно-історичної, порівняльно-історичної і психологічної шкіл.

1925 року почалася літературна дискусія. Вона тривала до 1928 року. У дискусію були втягнуті такі мистецькі угруповання, як «Плуг», «Гарт», «Неокласики», «Футуристи», «ВАПЛІТЕ», «Марс». Центральною фігурою дискусії став Микола Хвильовий. Свої позиції в дискусії він виклав у критичних памфлетах «Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму», «Україна чи Малоросія?». У цих статтях є три важливі думки:

1. Кінець малоросійському провінціалізму, українське мистецтво — частина західноєвропейського і світового.
2. Росія мусить повернутися в свої етнографічні межі. Україна — самостійна.
3. Українське мистецтво має свою місію.

Думки Миколи Хвильового підтримали М. Зеров, П. Филипович, М. Куліш, М. Могилянський. Опоненти звинуватили Миколу Хвильового у націонал-

ухильництві, під яким розуміли ідеологічну диверсію, спрямовану проти марксизму-ленінізму. Почався наступ на академічне літературознавство, було засуджено 35 «контрреволюційних академіків», серед них — С. Єфремова, М. Зерова, П. Филиповича, О. Дорошкевича [3: 178].

У другій половині 30-х років у літературі утвердився вульгарно-соціологічний погляд на літературу, літературознавство і літературну критику. Історію літератури трактують як постійну боротьбу реалізму і антиреалізму. Під реалізмом розуміють правдиву в класовому розумінні ілюстрацію історичних процесів. Нереалістичні течії (неоромантизм, символізм, імпресіонізм, експресіонізм) оголошуються буржуазними. З літературного процесу вилучають твори ваплітян, неокласиків, футуристів, конструктивістів. Літературна критика підтримує письменників, відданих «справі пролетаріату». [3: 215]

Чи не найпомітніше місце у літературознавстві радянського періоду займає О. І. Білецький (1884—1961 рр.). Його праці «В майстерні художнього слова» (1923 р.), «До побудови літературних стилів» (1931 р.), «Проблема синтезу в літературознавстві» (1940 р.), «Поетика драми» (1950 р.) є вагомим внеском у розвиток теоретико-літературної думки. На працях О. Білецького теж позначився вплив вульгарного соціологізму. Він використовував терміни «пролетарська» і «буржуазна» література, дотримувався політизованої періодизації літератури, досліджував проблему «марксизм і література», ототожнював літературу з різними формами ідеології.

1946 року з'являються постанови ЦК ВКП (б) про «Нарис історії української літератури», «Про журнали «Звезда» і «Ленинград»», «Про репертуар драматичних театрів і заходи до його поліпшення», 1948 року публікується постанова «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі». Українські більшовики за прикладом російських «творили» свої постанови, у яких шельмували, таврували, викривали. Вони прийняли постанови «Про журнал «Вітчизна»», «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення», про оперу К. Данькевича «Богдан Хмельницький», про «націоналістичний» вірш В. Сосюри «Любіть Україну».

Ті письменники, які виходили за традиційні рамки реалізму, зараховувалися до буржуазних націоналістів, декадентів, формалістів, космополітів. Були вилучені з літературного процесу П. Куліш, М. Драгоманов, М. Зеров, М. Драй-Хмара, В. Винниченко, Микола Хвильовий, Григорій Косинка, Є. Маланюк та ін. Із 280 українських літературознавців у 20—30-х роках 39 знищено, 103 репресовано, 50 пропало безвісти, 74 перестали писати, 25 опинилися в діаспорі. Ідеологічне літературознавство мало деструктивний характер. [4: 78]

Цілковитим антиподом соцреалістичних праць українських літературознавців стала книжка Дмитра Івановича Чижевського «Історія української літератури» (1956 р.), у якій український літературний процес розглядається за художніми течіями. У вступі до названої праці Д. Чижевський подав загальну схему розвитку української літератури.

«Історія української літератури» Д. Чижевського має широкий літературний контекст. У цій праці український літературний процес розглядається у взаємозв'язках із літературами світу. «З появою праці Д. Чижевського, — відзначає М. Наєнко, —

розпочався цілком очевидний ренесанс українського літературознавства, головна риса якого — в наближенні до світової літературознавчої системи».

Певні досягнення мало українське літературознавство в період «хрущовської відлиги». Вони пов'язані з іменами Є. Сверстюка, М. Коцюбинської, І. Світличного, В. Дончика, Л. Новиченка, С. Крижанівського, В. Фаценка, М. Жулинського, М. Наєнка. Та основні зусилля літературознавців були спрямовані в цей час на вивчення ідеологічних проблем: класовості, партійності, теорії соціалістичного реалізму, марксистсько-ленінської естетики.

Суттєві зміни в українському літературознавстві відбулися в період утвердження державності. Здобуття Україною незалежності створило умови для повернення в літературознавство науково-критичних досліджень М. Грушевського, С.Єфремова, Б.Лепкого, М. Возняка, Л.Білецького, М. Зерова, П. Филиповича, М. Драй-Хмари, Я. Гординського, М. Гнатишака, Д. Чижевського. Об'єктивна оцінка літературного процесу постає в «Історії української літератури ХХ століття» (за ред. В. Г. Дончика) в двох книгах (1998 р.), «Історії української літератури ХІХ століття» (за ред. М. Т. Яценка) в трьох книгах (1995—1997 рр.), «Історії українського літературознавства» М. Наєнка (1997 р., 2001 р.). Стало доступним для науковців, студентів і учителів літературознавство діаспори, зокрема праці Ю. Лавріненка, Ю. Шереха, Б. Кравціва, І. Фізера, Б. Рубчака, Л. Рудницького, Л. Онишкевича, В. Державина, Івана Кошелівця, І. Качуровського, Г. Грабовича. [5: 265]

Сучасне українське літературознавство, переживає великі труднощі, пов'язані з процесом становлення нової методології, але ці труднощі, мабуть, неминучі і вказують скоріше не на кризу, а на початок виходу з неї, бо ж знаменують пошуки нових продуктивних шляхів вивчення літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. — 2-ге вид., доповн. — Львів, 2001. — С. 55—175. **2. Гундорова Т.** Тенденції розвитку художнього мислення початку ХХ ст. / Тамара Гундорова, Наталя Шумило // Слово і час. — 1993. — №1. — С. 52—56. **3. Ільницький О.** Український футуризм. 1913—1914 / О. Ільницький; [пер. з англ. Р. Тхорук]. — Львів : Літопис, 2003. — 456 с. **4. Павличко С.** Дискурс модернізму в українській літературі : [монографія] / Соломія Павличко. — К. : Либідь, 1997. — 360 с. **5. Поліщук Я.** Міфологічний горизонт українського модернізму : [монографія] / Ярослав Поліщук. — Івано-Франківськ, 2002. — 320 с.

Наукове видання

ФІЛОЛОГІЯ XXI СТОЛІТТЯ

*Збірник наукових праць
за матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентства й наукової молоді*

